

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему
«ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»

Виконав здобувач вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-21
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Вехтєв В.В.
« ____ » _____ 2025 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент

_____ Микола СУХОМЛИН
« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 « _____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
 Вехтева Валерія Валерійовича**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Трансформація економіки України в умовах євроінтеграції

2. Керівник роботи

_____ Сухомлин Микола Олексійович к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є проаналізувати сутність, чинники та результати трансформаційних процесів в національній економіці України у зв'язку з поглибленням євроінтеграційної взаємодії, зокрема в контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, а також визначити перспективи адаптації економічної системи України до стандартів Європейського Союзу.

Завдання: розкрити теоретико-методологічні засади трансформації національної економіки, визначити її основні поняття, характеристики та умови; дослідити форми економічної інтеграції, їх вплив та релевантність для української економіки в умовах асоціації з ЄС; визначити ключові внутрішні та зовнішні чинники, що зумовлюють трансформаційні процеси в українській економіці; проаналізувати інституційні засади та нормативно-правову базу євроінтеграції України; оцінити структурні зміни в національній економіці України під впливом імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом; провести кейсовий аналіз трансформацій у провідних секторах економіки (аграрному, енергетичному, цифровому); визначити основні проблеми, бар'єри та ризики, що ускладнюють процес євроінтеграційної трансформації; сформулювати стратегічні напрями та рекомендації щодо поглиблення та оптимізації трансформаційних процесів в економіці України з урахуванням європейського вектору розвитку.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доц. Сухомлин М.О.		
Розділ 2	доц. Сухомлин М.О.		
Розділ 3	доц. Сухомлин М.О.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис здобувача

Анотація

Трансформація економіки України в умовах євроінтеграції. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “бакалавр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2025.

У бакалаврській роботі досліджено трансформаційні процеси в економіці України в умовах європейської інтеграції, з урахуванням сучасних викликів та можливостей. Проаналізовано теоретичні засади європейської інтеграції, а також ключові концепції економічної трансформації, зокрема інституціонального розвитку, правового наближення та реформування публічного управління. Розкрито особливості впливу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на структурні зміни в національній економіці, розвиток внутрішнього ринку, зовнішньої торгівлі, інвестиційного клімату та фінансового сектору. Оцінено роль євроінтеграції як чинника модернізації економіки в умовах повномасштабної війни та післявоєнного відновлення. Наведено порівняльні характеристики підходів до трансформації в Україні та нових країнах-членах ЄС, а також виявлено поточні бар'єри й перспективи інтеграції до внутрішнього ринку ЄС. Обґрунтовано практичну важливість адаптації економічної політики України до *acquis communautaire* як основи для сталого розвитку та підготовки до членства в ЄС.

Ключові слова: трансформація економіки, європейська інтеграція, Угода про асоціацію, структура економіки, післявоєнне відновлення, внутрішній ринок ЄС, реформи, адаптація, Україна.

Annotation

Transformation of Ukraine's Economy in the Context of European Integration. – Manuscript.

Qualifying bachelor's thesis for the degree of higher education in the educational and professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2025.

The bachelor's thesis the transformation processes in the economy of Ukraine in the context of European integration, taking into account modern challenges and opportunities are examined. The theoretical foundations of European integration are analyzed, as well as key concepts of economic transformation, in particular institutional development, legal approximation and public administration reform. The peculiarities of the impact of the Association Agreement between Ukraine and the EU on structural changes in the national economy, the development of the internal market, foreign trade, investment climate and financial sector are revealed. The role of European integration as a factor in the modernization of the economy in the context of a full-scale war and post-war recovery is assessed. Comparative characteristics of approaches to transformation in Ukraine and the new EU member states are presented, and current barriers and prospects for integration into the EU internal market are identified. The practical importance of adapting Ukraine's economic policy to the *acquis communautaire* as a basis for sustainable development and preparation for EU membership is substantiated.

Keywords: economic transformation, European integration, Association Agreement, economic structure, *acquis communautaire*, post-war recovery, EU internal market, reforms, adaptation, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	8
1.1. Поняття трансформації економіки та її сутнісні характеристики....	8
1.2. Теоретичні форми економічної інтеграції та їх застосування в умовах асоціації з ЄС.....	17
1.3. Ключові фактори, що впливають на трансформаційні процеси в українській економіці.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	27
2.1. Інституційні засади та нормативно-правова база євроінтеграції України.....	27
2.2. Зміни у структурі національної економіки під впливом угоди про асоціацію з ЄС.....	31
2.3. Кейсовий аналіз галузевих трансформацій: аграрний сектор, енергетика, цифрова економіка.....	52
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ	56
3.1. Сучасні виклики євроінтеграційної трансформації: інституційні бар'єри, безпекові загрози, ринкові викривлення.....	56
3.2. Стратегічні напрями поглиблення трансформаційних процесів в економіці України в рамках зближення з ЄС.....	60
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес європейської інтеграції є ключовим вектором зовнішньоекономічної та внутрішньої політики України, що визначає стратегічний курс держави на довгострокову модернізацію економіки, її структурну перебудову та впровадження європейських стандартів ведення господарської діяльності. Після отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі у 2022 році, економічна інтеграція України з внутрішнім ринком ЄС набула нової динаміки та масштабів, охоплюючи широкий спектр галузей – від енергетики й сільського господарства до цифрової економіки та фінансового сектору.

В умовах повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації питання трансформації економіки набуває особливого значення. Підвищується роль ЄС як основного торговельного партнера, донора допомоги, інвестора та джерела інституційної підтримки реформ. Водночас, інтеграція вимагає від України глибоких внутрішніх змін, зокрема у сфері державного управління, правового регулювання, функціонування ринків та конкурентного середовища.

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу впливу євроінтеграційного курсу на трансформаційні процеси в економіці України, оцінки досягнутих результатів та визначення ключових викликів і пріоритетів на шляху до повноправного членства в ЄС. Дослідження цього питання дозволяє не лише теоретично обґрунтувати механізми економічної адаптації, але й виробити практичні рекомендації для формування ефективної економічної політики в контексті європейської інтеграції та післявоєнного відновлення держави.

Метою кваліфікаційної роботи є проаналізувати сутність, чинники та результати трансформаційних процесів в національній економіці України у зв'язку з поглибленням євроінтеграційної взаємодії, зокрема в контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, а також визначити перспективи адаптації економічної системи України до стандартів Європейського Союзу. Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі основні **завдання**:

- розкрити теоретико-методологічні засади трансформації національної економіки, визначити її основні поняття, характеристики та умови;
- дослідити форми економічної інтеграції, їх вплив та релевантність для української економіки в умовах асоціації з ЄС;
- визначити ключові внутрішні та зовнішні чинники, що зумовлюють трансформаційні процеси в українській економіці;
- проаналізувати інституційні засади та нормативно-правову базу євроінтеграції України;
- оцінити структурні зміни в національній економіці України під впливом імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом;
- провести кейсовий аналіз трансформацій у провідних секторах економіки (аграрному, енергетичному, цифровому);
- визначити основні проблеми, бар'єри та ризики, що ускладнюють процес євроінтеграційної трансформації;
- сформулювати стратегічні напрями та рекомендації щодо поглиблення та оптимізації трансформаційних процесів в економіці України з урахуванням європейського вектору розвитку.

Об'єктом дослідження є процеси економічного розвитку та структурної трансформації національної економіки України в контексті інтеграції до Європейського Союзу. Предметом - механізми, напрями, інституційні та нормативно-правові засади економічної трансформації України під впливом євроінтеграційних процесів, зокрема імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, адаптації до *acquis communautaire* та змін у взаємодії з внутрішнім ринком ЄС.

Наукова цінність дослідження полягає у комплексному теоретико-методологічному обґрунтуванні трансформаційних процесів в економіці України в контексті її інтеграції до Європейського Союзу.

Кваліфікаційна робота розширює існуюче розуміння сутності економічної трансформації через призму сучасних інституціональних змін, моделей адаптації до *acquis communautaire* та впливу зовнішньої підтримки;

систематизовано класифікацію теоретичних форм економічної інтеграції; визначено специфіку українського підходу до трансформації та запропоновано типологію трансформаційних процесів із використанням ситуаційного, системного та процесного підходів. Кваліфікаційна робота містить авторське бачення ключових викликів трансформацій, що дозволяє поглибити наукову дискусію щодо ефективності інтеграційного курсу України.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів при формуванні національної політики економічної трансформації в умовах євроінтеграції.

Запропоновані аналітичні висновки та стратегічні рекомендації можуть бути використані органами державної влади, зокрема у сфері економічного планування, регуляторної адаптації, відновлення економіки після воєнних руйнувань та модернізації секторів.

Проведений кейсовий аналіз аграрного сектору, енергетики та цифрової економіки дозволяє ідентифікувати ефективні підходи до трансформації у конкретних галузях, що особливо важливо для регіонального розвитку та залучення інвестицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Поняття трансформації економіки та її сутнісні характеристики

Протягом багатьох поколінь структурні перетворення суспільства та економіки цікавили вчених. Концепція процесу трансформації є соціально-економічним явищем інституційного значення та має вирішальне значення для розвитку наукових підходів. Наприклад, в економічних науках трансформація та трансформаційні процеси є якісними змінами в системі, але це не цілі, яких мають досягти соціологічні дослідження. Такі дослідження вважаються найважливішими, оскільки вони формують теоретичні, методологічні та прикладні основи актуальних соціальних досліджень. Специфічні проблеми окремих трансформаційних суспільств є основними напрямками аналізу соціальних змін, розроблених у рамках різноманітних наукових теорій. Трансформаційні процеси розглядаються як ключові представники розвитку соціально-економічних систем. Розвиток, у свою чергу, є обов'язковою умовою функціонування підприємства та виробництва, але не сам по собі пояснює сутність трансформацій як специфічної категорії з широкими можливостями застосування в соціально-економічному середовищі. Соціальний інтегральний зв'язок із соціально-економічною системою в цілому надає трансформаційному процесу ознак системності, що зумовлює актуальність дослідження. У науковій літературі міститься багато інформації щодо вивчення теоретичних аспектів і методологічних засад перетворень. Наукові дослідження з даної тематики представлені в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких Е. Тоффлер, В. С. Шевченків, П. Штомка, Т. В. Заславська, М. Осипова, Л. П. Євстігнеєва, Н. О. Макашева, Ю. В. Шевченко, Н. О. Макашева, С. А. Єрохін, Ю. В. Шевченків, Г. М. Поченчук, Н. І. Гражевська, С. В. Філіпова та ін. Проте, незважаючи на широке коло питань, які охоплюють дослідження в цьому сегменті, встановленим фактом є те, що загальнотеоретичні та практичні

аспекти трансформацій недостатньо досліджені, визначені і, більше того, останнім часом все частіше стають предметом дискусій.

Визначення поняття трансформація в економічному контексті. Обґрунтування перебігу трансформаційних процесів і, насамперед, його розуміння в економічному контексті.

Поняття трансформації дуже обширне і багатогранне.

Умовно під трансформацією розуміють зміну чого-небудь, перетворення системи різного масштабу, глибини та спрямованості, яке зумовлене зовнішніми або внутрішніми факторами [2].

Водночас існує досить усталена точка зору [2], згідно з якою трансформації відбуваються на певних етапах розвитку - так званих точках біфуркації, коли системи максимально реагують на будь-які впливи.

Точки біфуркації демонструють збуджений стан систем в ключових моментах. Абсолютно будь-які навіть незначні та слабкі зовнішні зміни можуть спричинити напрямок розвитку на нові привабливі регіони. Зміна не має однозначно хорошого чи поганого спрямування, всі зміни оцінюються через людське сприйняття, тобто проходять соціальну оцінку, що є досить суб'єктивним методом оцінки.

Трансформація - це принципово якісна зміна всередині економічної системи та процесів, в галузі економічних наук [5].

Водночас у соціології проблеми вивчення соціальних трансформацій належать до проблем трансформаційних суспільств [7]. Тому поняття трансформації має досить широке застосування. Так, у медичних, біологічних та сільськогосподарських науках велика увага приділяється вивченню генетичної трансформації [6]. У ході експерименту, проведеного в 1944 р., О. Евері, К.Маклеод і М. Маккарті визначили принцип трансформації ДНК і назвали цей процес трансформацією [7]. Сучасна біотехнологія розглядає трансформацію як фенотипові зміни, викликані експресією чужорідного гена в організмі, тобто генетичну модифікацію клітини шляхом поглинання та подальшої експресії чужорідного генетичного матеріалу.

У галузі сільськогосподарської науки використовуються та залучаються способи генетичної трансформації рослин, що дозволяє наблизити підхід до методу селекції.

Термін «трансформація» походить із сфери теорії перекладу та лінгвістики. Тому в процесі виконання перекладу враховуються варіанти лексичних і граматичних трансформацій. У гірничо-геологічній науці термін трансформація знайшов своє вживання як перетворення гірських порід, тобто процеси зміни початкових утворень в результаті метасоматозу, що призвело до введення одних і видалення інших хімічних компонентів. Цей термін використовується навіть у метеорології: трансформація повітряних мас (зміна властивостей повітряних мас).

Поняття трансформації є міждисциплінарним за своєю природою та широко застосовується в різних галузях знань. У технічних науках воно асоціюється з перетворенням електричних сигналів, зокрема змінного струму за допомогою трансформаторів. У математичних дисциплінах трансформація репрезентована через такі відомі аналітичні інструменти, як перетворення Фур'є та Лапласа. У правознавстві трансформація розглядається як механізм інкорпорації норм міжнародного права у національне законодавство. Таким чином, концепт трансформації демонструє широку сферу застосування і виступає ключовим поняттям для міждисциплінарних досліджень.

На наш погляд, варто встановити зв'язок між поняттями трансформації та процесу трансформації.

У матеріальному вимірі поняття «трансформація» і «процес трансформації» є співвідносними, оскільки сама трансформація за своєю сутністю є процесом, тобто має часову тривалість. У запропонованій концепції наголос робиться саме на процесуальному аспекті, що покликаний відображати динаміку функціонування та еволюції систем. У словниках соціальних наук термін «трансформація» широко використовується для позначення радикальних структурних змін у національній економіці та суспільстві загалом.

Згідно з підходом І. Заславської, трансформаційний процес слід розуміти як поступову й відносно мирну, проте водночас інтенсивну мутацію соціального характеру суспільства. При цьому головним джерелом трансформацій виступають не зовнішні імпульси, а внутрішні вимоги розвитку самої системи.

Наведене вище твердження, яке визначає характер трансформації, має бути обумовлено певними факторами. Трансформація не може бути спричинена суто ендогенними чинниками, оскільки навіть простий лінійний причинно-наслідковий аналіз вказує на те, що трансформація може бути здійснена об'єктом, на який вона впливає, тобто як внутрішнім, так і зовнішнім впливом щодо нього. Наприклад, як внутрішні, так і зовнішні чинники мають однакову вагу у формуванні процесу змін, і це видно з погляду на рівність ендогенних і екзогенних джерел змін.

Трансформація: етимологічний аналіз, призводить до пропозиції визначення трансформації як руху від форми до форми через заперечення старої форми та утворення нової форми через заперечення-утворення [2].

С. А. Єрохін розглядає трансформацію як зміну структури будь-якого об'єкта в процесі самоорганізації [6].

Враховуючи зазначені підходи, слід наголосити, що трансформація, яка відіграє вагомий роль у сучасній економічній науці, стосується не лише зміни форми чи структури. Водночас зміна форми зазвичай є відображенням глибших зрушень у сутності економічного явища або у характері взаємодії між економічними суб'єктами. У цьому контексті трансформація постає як фундаментальна економічна категорія, що охоплює різні рівні господарської діяльності та інтерпретується як складний і багатовимірний процес, який відбувається у просторі й часі під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

За словами О. В. Корнуха, саме поняття трансформація також служить більш загальним визначенням. Сукупність змін, які зрештою призводять до нового економічного стану, нових економічних результатів і нових

економічних цілей і завдань, становить концепцію економічної трансформації в контексті [13].

Вчений Н. І. Гражевська [2] пропонує розглядати конверсію як загальну форму розвитку економічних систем, що містить у собі еволюційний і революційний розвиток, постійну зміну стабільного стану в нестабільний і навпаки. Основна особливість визначення пов'язує перетворення з тим, що система переходить у нестабільний стан.

У практичному управлінні економічними системами на різних рівнях життєво важливий контрольований характер цих зрушень. Звичайно, теоретично для будь-якої системи, включаючи економічні системи, рівноважний стабільний стан є кращим, але певний набір сил у системі спричинить свідомий відхід з боку суб'єкта до нестабільного стану, де потім відобразяться результуючі зміни, що підтверджується емпіричними даними в межах застосування різних моделей управління змінами, зокрема моделі К. Левіна, «Кривої змін» Дж. Д. Дака, концепції К. Фрейлінгера та І. Фішера, восьмиетапної моделі Дж. Коттера, підходу Р. Джонсона, моделі ADKAR, моделі EASIER, а також моделей Р. Дж. Баллока та Д. Баттена й інших. [14].

Однією з істотних ознак трансформації є її часова динаміка. У зв'язку з цим дуже важливо відзначити, що, на думку Л. П. Євстигнєєвої [5], трансформація не завершується в момент переходу від однієї соціально-економічної системи до іншої, а триває постійно в рамках нової системи. Тобто трансформація - це процес не лише формування системи, а й буття.

Дещо подібної точки зору дотримується С. А. Єрохін, який описує процес трансформації як самоформуючу систему. Ідентифікація такої природи трансформації, безперечно, цікава, але не має відношення до її суті. Більше того, у цьому конкретному розумінні трансформації джерела її появи перетворюються на відкрите питання: де може відбуватися самоорганізація на етапі зрілості якогось процесу, але не пояснюється, як вона виникла.

Структурний та досить обгрунтований погляд на ідею трансформації дає Н. О. Макашева, яка пропонує розглядати конверсію в широкому сенсі як

багатоетапний процес зміни. Таке визначення є максимально повним з точки зору охоплення проявів конверсії, але все ж не розкриває її сутності та змісту, оскільки це фактично те саме, що конверсія через зміни. Це лише частково вірно, оскільки будь-яке перетворення передбачає зміни, має зміни, але не зводиться до них у змісті.

Більш широке визначення терміну трансформація (в економічному контексті), де трансформація означає процес зміни однієї економічної системи на іншу, що супроводжується атрофією одних елементів, ознак і властивостей і одночасним виникненням інших. Такий погляд досить поширений. Г.М.Поченчук [20] та Н. В. Петришин [19] розглядають трансформацію як великий процес перетворень, за допомогою якого змінюються кількісні та якісні параметри систем та їх елементів.

У таблиці 1.1 наведено підсумок сучасних поглядів на розуміння концепції змін в її економічних рамках.

Концепція трансформації здається очевидною, однак це більш складне поняття, і його навряд чи можна повністю пояснити в рамках одного визначення. Певне визначення поняття трансформації може бути справедливим і правильним, відповідати його змісту, але в той же час воно буде неповним, не повністю розкриваючи його природу.

Тому актуальним є дослідження І. Б. Марковича [15] за результатами монографічного аналізу, в якому запропоновано системний, ситуаційний і процесний підходи як основні для розуміння природи трансформації.

Процесний підхід, у рамках концепції трансформації, розглядається як серія пов'язаних процесів, які відбуваються в заданих послідовностях і тривають протягом певного часу. Крім того, розвиваючи вказане визначення, І.Б.Маркович розрізняє процесно-радикальний та процесно-еволюційний підходи, які дозволяють більш повно виявити особливості кардинальності та швидкості перебігу трансформаційних процесів. У цьому, схоже, не можна виявити великої новизни, оскільки, по суті, процесно-радикальний і процесно-еволюційний підходи, запропоновані І. Б. Марковичем, відповідають

трансформації на основі революційних і еволюційних змін. Отже, на нашу думку, варто відмітити, що існують різні типи трансформації.

Таблиця 1.1

Ключові підходи до поняття трансформації в економіці

Автор	Розуміння поняття трансформації
Е. Тоффлер	Перетворення, різнобічні бурхливі події, зміни, поштовхи в нову систему, які є не продовженням розвитку в поточному напрямку, а радикальними змінами, що, можливо, заперечують попередній досвід.
Д. Белл	Задану і вироблену міру необхідних змін, в рамках яких триває відбір найбільш вагомого і перспективного, суспільство адаптується до змін середовища через формування програм, проектів, цілей, технологій вирішення протиріч та ін.
Н. І. Гражевська]	Загальну форму розвитку економічних систем, пов'язану з еволюційними та революційними змінами, постійними переходами економічних систем із стійкого в нестійкий стан і навпаки.
С. В. Мочерний	Процес перетворення однієї економічної системи на іншу, що супроводжується відмиранням одних елементів, рис, властивостей і появою інших.
Г. О. Грищенко, М. Й. Головка	Якісні перетворення економічної системи, її вихід за межі стабільного функціонування і перехід устан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності та спрямованості
Н. В. Петришина	складний процес перетворення економічної системи, який передбачає кількісні та якісні зміни складових системи та сфер суспільного життя
Г. М. Поченчук	складний процесом перетворень, внаслідок яких змінюються кількісні та якісні параметри систем та їхніх складових.
Ю. М. Заволока	Якісні перетворення економічної системи, її вихід за межі стабільного функціонування і перехід устан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності і спрямованості.
І. Б. Маркович	Є іманентною особливістю національних економік, яка відбувається постійно і є явищем безперервної зміни форми. Як момент кардинальних перетворень, у результаті яких структура, ознаки, система взаємозв'язків змінюються повністю.
С. Ю. Івашина, О. Ф. Івашина	Становлять глибинні перетворення, що зумовлені змінами технології та відбуваються на рівні економічних відносин, інститутів економічної та соціальної сфери. Як процес, що послідовно та безперервно здійснюється на всіх рівнях економічної системи.
О. В. Корнух, А. М. Турило,	економічна категорія, яка пов'язана з економічною сферою, притаманна різним рівням господарювання, відображає складний процес, що здійснюється одночасно в просторі і часі, відбувається під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників і ключовою ознакою якого є сукупність змін, які в кінцевому підсумку призводять до нового економічного стану, нових економічних результатів та постановки нових економічних цілей та завдань.

Джерело: [2; 15;19;20]

Відповідно до системного підходу за І. Б. Марковичем, якщо він працює на макрорівні, то трансформація є іманентною рисою національних економік, яка відбувається постійно і є зміною форми, що постійно знаходить.

Розширення системного підходу на системи різного рівня дозволяє розглядати трансформацію як іманентну властивість системи, що має передумови для безперервності зміни форми. Ця перспектива відображає концепцію розвитку в працях Ю. С. Погорелов як здатність до змін з потенційним розумінням такого поняття.

Ситуаційний підхід, описаний І. Б. Марковичем, визначає трансформацію як момент кардинальних змін, після яких змінюється сам характер структури, характеристик і системних зв'язків [15].

Різні підходи І.Б. Марковича дозволили досить комплексно описати природу трансформацій на загальному рівні як характеристики соціально-економічних систем і на окремих рівнях її виявлення.

Наведена точка зору є мотивованою для поширення на інших функціональних рівнях соціально-економічних систем, зокрема на рівні регіону та окремого підприємства, оскільки трансформації проявляються не лише на рівні національної економіки, а й на мікро- та мезорівнях.

Таким чином, ми вважаємо, що аналіз визначення та розуміння природи, перебігу трансформацій в економічному контексті дозволяє виявити основні характерні риси процесу трансформації в економічних системах різного масштабу.

Запропонована в роботі типологія, яка описує процес трансформації в економічних системах різного масштабу, має базуватися на шести основних критеріях (рис. 1.1):

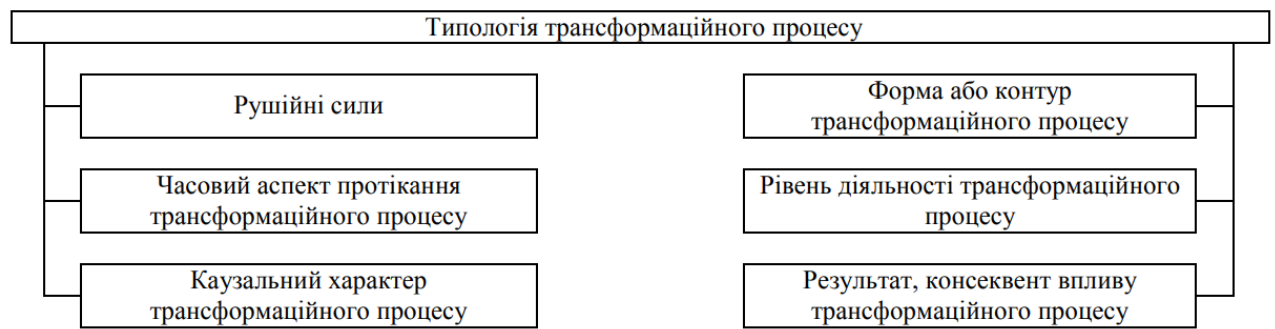

Рис. 1.1 Типологія трансформаційного процесу

Джерело: сформовано автором на основі [15]

Трансформація змісту породжує зміни та залишає їх вплив по структурі, щоб впливати на стан різних систем. Дисбаланс може виникнути в результаті трансформації та її подальшого стану речей. Після трансформації відбудуться не тільки зміни, але можуть виникнути нові системи, відносини чи явища. Трансформаційний процес у системі економічної безпеки підприємства - це суб'єктивно-об'єктивний процес, який відбувається у просторі під впливом економічної системи. Трансформаційний процес розкриває перед нами реальні механізми трансформацій і здатність систем, у тому числі й соціально-економічних, сприймати ці процеси.

Таким чином, термін «трансформація» пов'язаний із якісними змінами або встановленням економічної системи на різних рівнях, завдяки чому вона дозволяє системі вийти на новий рівень функціонування та розвитку, що відбувається структуровано на кожному рівні економічної системи.

Структура системи функцій економічної безпеки на підприємстві зазнає те, що найкраще можна назвати функціональними перетвореннями, оскільки вона є частиною функціональних змін. Даний процес викликає зміни в підсистемах, змінюючи характер взаємодії елементів системи. В такому випадку, варто констатувати, що процес трансформації та її вплив на функціонування та розвиток економічних систем залежать від внутрішніх або зовнішніх факторів.

Процес трансформації простий і однозначний, який залежить від зміни станів об'єкта дослідження в часі і зміни об'єктів і явищ, що відбувається в

закономірному порядку. Причини перетворень у системах різної природи та зміст характерних ознак допомагають досліджувати їх, враховуючи їх часовий і просторовий перебіг під контролем. Це те, що вимагає теоретичного підґрунтя процесів трансформації, оскільки наголошується на їх емпіричному аналізі, що базується як на емпіричній, так і на регулярній основі. Як результат, далі, вважаємо за доцільне, зосередити увагу на існуючих формах економічної інтеграції як зовнішнього фактору, який викликає передумови до трансформацій економік певних країн, в тому числі України.

1.2. Теоретичні форми економічної інтеграції та їх застосування в умовах асоціації з ЄС

На початку інтеграційних процесів міжнародна економічна інтеграція ототожнювалася з торговельно-економічною глобалізацією. Відомий французький економіст М. Ашафф стверджував, що «в демократичному суспільстві загальноприйняті привила тісно пов'язані та інтегровані одне з одним на основі принципів вільного ринку» [1]. Німецький письменник Б. Рошке розглядав євро інтеграцію як повернення до статус-кво, що передував Першій світовій війні, коли інтеграція національних економік була повністю зруйнована [21].

Поглиблене дослідження торговельно-економічних потоків та інтеграційних угруповань засвідчило, що існують загальні тенденції розвитку регіональної інтеграції, тобто різноманітні фази та форми, кожна з яких має відмінні особливості, рівні інтенсивності прогресу, наприклад, зростання та просування.

На сучасному історичному етапі розвитку існують дві основні концепції економічної інтеграції: вони розглядаються як «інтеграція ринків» та «інтеграція економічних систем».

Класичною класифікацією є схема американського дослідника Б. Басаджі - він виділив декілька форм (рівнів) економічної інтеграції залежно від тісноти

економічних зв'язків між країнами та різноманітності їх ринків, що наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.1

Форми економічної інтеграції

Основні характеристики та форми	Ліквідація митних бар'єрів	Єдині тарифи відносно третіх країн	Вільне пересування вантажів	Узгодження економічної політики	Здійснення єдиної економічної політики
Зона преференційної торгівлі	Часткова	-	-	-	-
Зона вільної торгівлі	+	-	-	-	-
Митний союз	+	+	-	-	-
Спільний ринок	+	+	+	-	-
Економічний союз	+	+	+	+	-

Джерело: [21]

Таким чином, однією з найбільш лібералізованих форм економічної інтеграції є зона вільної торгівлі, що створюється між державами з мінімальним рівнем торговельних бар'єрів. Така інтеграційна модель передбачає, як правило, скасування мит, податків, зборів та інших обмежень на торгівлю в межах відповідної зони. Зони вільної торгівлі зазвичай мають часові або товарні обмеження, найчастіше стосуються промислової продукції та створюються з метою стимулювання взаємної торгівлі. При цьому держави-учасниці зберігають митні кордони та самостійно контролюють товарообіг з третіми країнами. Така форма співпраці реалізована, зокрема, в рамках ЄАСТ, АСЕАН та НАФТА.

Найбільш розповсюдженою і глибокою формою інтеграції є митний союз — договірна форма співпраці, що передбачає не лише скасування внутрішніх митних бар'єрів між учасниками, але й уніфікацію зовнішньоекономічної політики через єдиний митний тариф. Для третіх країн також запроваджується єдина система нетарифного регулювання. Такий формат інтеграції сприяє формуванню тісних економічних зв'язків між країнами, інтенсифікує

товарообіг і стимулює структурну перебудову виробництва та торгівлі в межах інтеграційного об'єднання. Крім того, виникає із створенням регулюючих органів, а саме: міждержавний секретаріат; органи зовнішньоекономічної координації та відповідальні міністерства та відомства. Це означає, що приєднання до Митного союзу не встановлює єдиний зовнішній тариф для всіх товарів. Тому зі збільшенням щільності інтегрованих країн рух країни все більше орієнтується на появу єдиного ринку.

Спільний ринок - угода між країнами про функціонування єдиного економічного простору (ринку) з вільним переміщенням товарів, продовольства, людей і трудових ресурсів, який діє згідно з конкретною політикою у сферах економічного та соціального розвитку, при цьому належним чином враховуються закони та правила країн-членів, щоб на цьому етапі до економічної інтеграції додалася соціальна інтеграція.

Розвиток реального ринку має підтверджуватися створенням дійсно єдиного економічного, правового та інформаційного простору і дати можливість переходу на абсолютно новий етап економічної інтеграції, яким є економічний союз.

Економічний союз - це угода між націями щодо формування єдиного ринку, єдності законів і єдності державних планів соціально-економічного та екологічного зростання. В економічному союзі вільний потік факторів і результатів виробництва забезпечується узгодженням внутрішньої та зовнішньої економічної політики. Всередині залучених країн діє єдина готівкова система, наприклад, євро.

Валютний союз передбачає створення єдиної регіональної валютної системи з єдиним центральним банком і запровадження спільної валюти. Союз керується і базується на єдиній грошово-кредитній системі, керується скоординованою макроекономічною політикою.

Прикладами таких союзів є країни Бенілюксу (з 1960 р.), Сполучені Штати Америки, Радянський Союз (до 1991 р.). Повна економічна інтеграція - це найтісніше співробітництво між країнами в межах наведеної класифікації,

спрямоване на єдину соціально-економічну політику та уніфікацію законодавства за такими напрямками:

- податки: запровадження єдиної податкової системи в усіх країнах;
- стандартизація: єдина система норм виробітку, праці тощо;
- уніфікований стан технології;
- уніфікувати трудове законодавство;
- ставлення до різних форм господарювання;
- єдине поняття економічного розвитку: створення, реструктуризація, ліквідація фірм;
- грошова система;
- судова система.

Прикладів прямої економічної інтеграції між державами на даному етапі розвитку світового господарства немає.

Слід зазначити, що економічна інтеграція країн може формуватися різними шляхами:

- «знизу вгору», в ході інтернаціоналізації та транснаціоналізації економічної діяльності від згоди країн про вільну торгівлю, митний союз або спільний ринок, що є досить тривалим процесом розвитку міжнародних економічних суб'єктів на рівні особи, фірми та корпорації. Ці країни отримують державну підтримку для активного розвитку на державному рівні масштабних двосторонніх проектів, спрямованих на розвиток міжнародного економічного співробітництва, що відображає те, як розвиваються інтеграційні процеси, зокрема між США та Канадою;

- «зверху вниз», коли політичні та соціально-економічні фактори ініціюють інтеграційний кластер країн, які не відповідають критеріям сумісності інтеграції, але в будь-якому процесі, регульованому та координованому на наднаціональному рівні, вони поступово розвивають форми міжнародної економічної інтеграції. Зараз існує лише регіонально обмежена ринкова інтеграція у формі митного союзу чи економічного та валютного союзу, а торгівля відбувається лише в межах регіону. Одночасно в більшості

ідей спостерігається замкненість відносно решти світу. Тут виникають так звані ефекти «відкритості» та «приватності».

Наслідком «відкритості» є поштовх торгівлі в регіональних інтеграційних схемах, зростання якого призводить до змін виробництва у районах з високими реальними витратами та переміщення в райони з відносно низькими реальними витратами.

Вплив «відкритості» - ступеня ізоляції інтеграційного простору від зовнішнього світу призводить до того, що розміщення виробництва в зоні з низькими реальними витратами інтеграційного простору переноситься в зону з відносно високими реальними витратами.

Основні особливості та види сучасних інтеграційних процесів в економіках країн світу можна побачити в наступній класифікаційній.

Ідеї Б. Басажа, Д. Мідом, П. Ліжсою, Д. Вайнером та іншими, є в основному теоретичною основою політики регіональної інтеграції в Західній Європі.

Але на практиці справжня інтеграція через її внутрішню доречність не відбувається так легко й ефективно, як вказує формальна схема. Економічна модель кожного інтеграційного процесу є результатом тривалого історичного процесу динамічної взаємодії між елементами регіонального економічного комплексу, зміцненого інтегрованою діяльністю та подальшого посилення механізмом інтеграції, що має свої специфічні характеристики, що відрізняють різні рівні інтенсивності, глибини та масштабу інтеграції.

Таким чином, кожна регіональна економічна система є унікальною. Сучасні регіональні угруповання відзначаються спільними рисами: повторенням етапів збігу, створенням економічного цілого через тісні зв'язки між національними економіками, особливими заходами контролю (головним чином через наднаціональні групи) та пов'язаною політикою всередині групи та щодо інших націй у всьому світі.

1.3. Ключові фактори, що впливають на трансформаційні процеси в українській економіці

Трансформація економіки України є складним, багатокомпонентним процесом, що супроводжується істотними викликами, структурними зрушеннями, впливом внутрішніх і зовнішніх факторів.

Після здобуття незалежності, економічна система України пройшла через декілька етапів трансформації: від переходу до ринкової економіки до глибоких реформ, ініційованих як внутрішньою потребою розвитку, так і міжнародними зобов'язаннями в контексті європейської інтеграції.

Особливо динамічними стали зміни після 2014 року — початку війни на Донбасі та анексії Криму, а згодом і з початком повномасштабної війни у 2022 році.

На нашу думку, ключовими факторами, які, в першу чергу, впливають на трансформаційні процеси в національній економіці виступають наступні: геополітична нестабільність та війна; європейська інтеграція та зовнішня підтримка; цифрова трансформація і технологічні зрушення; відбудова та реконструкція; енергетичний перехід і зміна структури генерації; ринок праці та міграційні виклики, а також фінансова система та макроекономічна стабільність (рис. 1.2).

Аналізуючи вищеподану блок-схему, варто відзначити наступне: повномасштабна війна стала вирішальним фактором економічної трансформації, змінивши структуру ВВП, бюджетні пріоритети, логістику, трудовий ринок та інвестиційну привабливість. Відбулася відкрита мілітаризація економіки: зростання оборонних витрат, переорієнтація промисловості на воєнні потреби, руйнування традиційних ланцюгів постачання, втрата частини виробничих потужностей. Разом із тим, виникли нові галузі, як-от безпекові технології, дрони, цифрові рішення для Збройних Сил України.

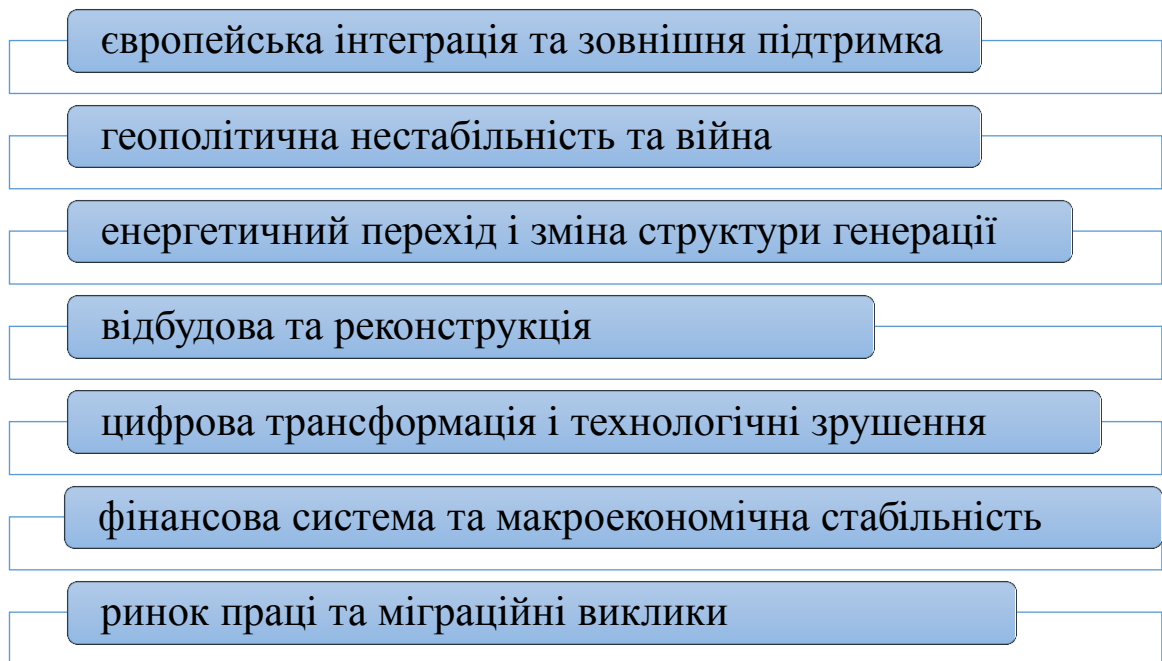

Рис. 1.2 Ключові фактори, що впливають на трансформаційність економіки України

Джерело: сформовано автором

Стратегічний курс на вступ до ЄС із одночасною адаптацією законодавства та економічних практик до стандартів Євросоюзу є надзвичайно потужним драйвером трансформації. Ухвалення угоди про асоціацію з ЄС, впровадження зони вільної торгівлі (DCFTA), доступ до програм технічної допомоги і фінансування (EU4Business, NIP, NDICI) сприяли розвитку інституцій, дерегуляції, цифровізації та діджиталізації держуправління.

Важливим фактором трансформації стала цифровізація. Україна стала регіональним лідером у сфері електронного врядування (Дія), зростає роль ІТ-сектору, збільшується частка експорту інтелектуальних послуг.

Електронні реєстри, e-health, цифрові послуги для бізнесу сприяють прозорості, зменшенню корупції та підвищенню ефективності економічного управління.

Відновлення інфраструктури, житла, промисловості відкриває нові можливості для трансформації економіки.

За даними Світового банку, обсяги потреб відбудови перевищують 400 млрд. дол. США, і це стимулює розвиток будівництва, логістики, енергетики, локалізації виробництва. Важливим стає запровадження принципів «green recovery», інклюзивності та стійкості.

Війна прискорила відмову від залежності від російських енергоресурсів і підвищила інтерес до відновлюваних джерел енергії, децентралізованої генерації, систем накопичення енергії. Інтеграція в ENTSO-E, реалізація проектів з вітро- та сонячної енергетики, біоенергетики, розвиток енергосервісу трансформують енергосистему країни, створюючи нові ринки і робочі місця.

Війна змінила географію працездатного населення, посилила гендерний дисбаланс на ринку праці, поглибила проблеми тіньової зайнятості, втрати людського капіталу. Водночас відбувається інституціональне оновлення: зростає роль перекваліфікації, дистанційної роботи, розвитку людського потенціалу через партнерства з міжнародними організаціями (ILO, UNDP, GIZ).

Монетарна політика Національного банку України, співпраця з МВФ, донорськими інституціями, впровадження програми макрофінансової стабільності з ЄС сприяли відносній стійкості фінансової системи, попри війну. Проведення структурних реформ у банківському секторі, контроль інфляції, стабільність курсу гривні і довіра до регулятора є основами для відновлення інвестиційної активності.

Таким чином, сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів трансформації визначає унікальну конфігурацію сучасної економіки України. Виклики війни одночасно стали поштовхом для модернізації, перегляду пріоритетів, побудови нових інституцій і структур.

Україна має шанс вийти з кризи зі зміцненою економікою, адаптованою до вимог стійкого розвитку, диджиталізованою, децентралізованою і орієнтованою на європейські стандарти.

У цьому контексті не менш важливою є роль міжнародної економічної підтримки, яка виступає каталізатором реформ, стабілізації та відновлення. Фінансова допомога ЄС, США, Світового банку, МВФ та інших партнерів не

лише покриває критичні бюджетні потреби в умовах воєнного дефіциту, а й спрямовується на структурні зміни — від антикорупційних інструментів до модернізації публічних фінансів і управління держактивами. Наприклад, МВФ у рамках Програми розширеного фінансування у 2023–2027 роках виділив Україні 15,6 млрд. дол. США з умовами продовження реформ у судовій, фінансовій та антикорупційній сферах.

Значним викликом для трансформації лишається рівень інвестиційної активності. Попри стійку підтримку партнерів, приватні інвестори все ще стримані через високі ризики, невизначеність і воєнну нестабільність. У відповідь держава впроваджує механізми страхування інвестицій, створює спеціальні економічні зони, а також запускає ініціативи публічно-приватного партнерства. Поступово формується модель економіки, де безпека, інновації та експортна орієнтація визначають нову конкурентоспроможність.

Ключову роль у трансформаційному процесі відіграє також людський капітал. В умовах демографічного тиску, масової еміграції та мобілізації важливо зберегти ядро кваліфікованих фахівців, адаптувати систему освіти до потреб відновлення та інноваційної економіки. Освітні політики, зокрема програми розвитку ІТ-напрямів, інженерії, медицини, стають пріоритетними у співпраці з ЄС та іншими донорами.

Не можна оминати й зміни в інституційному середовищі. Поглиблення децентралізації, розширення повноважень громад, цифровізація процедур (зокрема у сфері публічних закупівель, реєстрів, судочинства) посилюють ефективність держави. Відповідність вимогам Угоди про асоціацію з ЄС, адаптація до стандартів *acquis communautaire* формує нову якість економічного врядування, орієнтованого на прозорість, підзвітність і результативність.

Окремо слід підкреслити вплив екологічного вектора трансформації, який посилюється як внутрішнім запитом, так і зовнішніми зобов'язаннями України в межах Зеленого курсу ЄС. Важливими елементами стають декарбонізація, розвиток кругової економіки, енергоефективність, запровадження систем моніторингу та обліку викидів. У перспективі це дозволить інтегруватися в

нову архітектуру європейських «зелених» ринків, уникнути втрат від механізму СВМ та сформувати сучасну кліматичну політику.

Таким чином, економічна трансформація України — це не просто відповідь на виклики війни, а довгостроковий стратегічний процес формування нової моделі розвитку, де ключовими ознаками є адаптивність, цифровізація, інноваційність, інтеграція з ЄС та орієнтація на сталість. В умовах глобальних турбуленцій і затяжного конфлікту Україна поступово змінює парадигму функціонування національної економіки — від вразливої експортно-сировинної моделі до економіки відновлення, інклюзії та стійкої модернізації.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

2.1. Інституційні засади та нормативно-правова база євроінтеграції України

Європейська інтеграція стала стратегічною метою зовнішньої політики України, закріпленою у нормативно-правових актах найвищого рівня та підтриманою інституційно як на національному, так і на міждержавному рівнях. Інституційна архітектура євроінтеграції — це система органів, механізмів і процедур, які забезпечують адаптацію України до стандартів Європейського Союзу, реалізацію Угоди про асоціацію, а також подальший поступ до набуття повноправного членства в ЄС.

Національний інституційний механізм євроінтеграції має поліцентричну структуру, до якої входять:

- Верховна Рада України - через профільні комітети та законодавчу діяльність у сфері адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*;
- Президент України, який формує зовнішньополітичний курс, здійснює стратегічні візити, координує діяльність щодо євроінтеграції через Раду національної безпеки і оборони;
- Кабінет Міністрів України - центральний виконавчий орган, відповідальний за реалізацію державної політики у сфері європейської інтеграції;
- Віце прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції - ключова посадова особа, яка координує зусилля міністерств у рамках виконання Угоди про асоціацію;
- Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції - аналітична та організаційна структура, що забезпечує міжвідомчу взаємодію та моніторинг виконання планів з імплементації *acquis*;
- Національне агентство з питань державної служби, міністерства, які

реалізують секторальну адаптацію політик і норм до європейських стандартів.

З боку ЄС процес інтеграції підтримується через Представництво Європейського Союзу в Україні, Європейську службу зовнішніх справ, Єврокомісію, а також безпосередньо через інститути Спільного комітету Україна-ЄС, Підкомітети асоціації та Платформу громадянського суспільства. Наявність цих органів дозволяє проводити регулярну координацію на всіх рівнях, від політичного діалогу до секторального узгодження регуляторних норм, що є необхідним для повноцінної інтеграції у внутрішній ринок ЄС.

Процес європейської інтеграції України має багаторівневий правовий характер, що охоплює як міжнародно-правову, так і національну нормативну базу. Його правове підґрунтя закладено в низці ключових документів, а саме в таких:

1. Конституційний рівень: у 2019 році було ухвалено історичне рішення - до Конституції України внесено зміни, що закріплюють стратегічний курс на вступ до ЄС і НАТО. Згідно зі статтею 102 Конституції України: «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі». Це надало євроінтеграції не лише політичного, а й правового статусу як незмінного стратегічного пріоритету.

2. Угода про асоціацію Україна – ЄС: найбільш комплексною міжнародною угодою є Угода про асоціацію, підписана 2014 року (остаточно набула чинності з 1 вересня 2017 р.). Вона охоплює політичну асоціацію та економічну інтеграцію, визначаючи зобов'язання України щодо імплементації понад 350 актів права ЄС.

Основні розділи Угоди:

- політичний діалог, безпека, права людини;
- економічне і секторальне співробітництво (енергетика, довкілля, транспорт, освіта тощо);
- глибока та всеохоплююча зона вільної торгівлі (DCFTA);
- правосуддя, свобода, безпека.

Угода стала основою для національного законодавства, стимулювала масштабну регуляторну реформу та підвищила відповідальність України у сфері державного управління та прозорості.

3. Національні плани та нормативна база.

До нормативно-правової основи євроінтеграції входять також:

- Закони України («Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про центральні органи виконавчої влади»);
- Національна програма адаптації законодавства України до *acquis* ЄС;
- Укази Президента України про впровадження Планів заходів із реалізації Угоди про асоціацію;
- Постанови КМУ, які затверджують дорожні карти з адаптації законодавства;
- Звіти та плани заходів, зокрема Річні звіти про виконання Угоди про асоціацію.

У 2022–2024 роках особливу вагу набули «законодавчі пакети» з наближення норм у таких сферах, як митна політика, енергетика, антимонопольне регулювання, цифровізація, державна допомога, безпеність харчової продукції тощо.

4. Інституційна адаптація України до політик ЄС: інтеграція вимагає не лише імплементації актів *acquis communautaire*, а й реформування інституційної системи. З 2016 року впроваджено систему директоріатів у міністерствах, яка базується на принципах політики *evidence-based policy-making* та управління за результатами. У процесі реформ було створено: Державну службу з питань євроінтеграції; Секретаріат урядового уповноваженого з європейської інтеграції; оновлено функціонал НАДС, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки у частині адаптації фіскальної політики до принципів ЄС.

На секторальному рівні функціонують тематичні платформи та робочі групи, які готують проекти законів відповідно до індикативних планів. Так, наприклад, у 2023–2024 роках підготовлено законопроекти щодо цифрових ринків, захисту даних, екологічної звітності.

5. Моніторинг виконання Угоди та оцінка наближення до ЄС: контроль за прогресом у виконанні зобов'язань здійснюється через: спільні звіти Україна–ЄС (щорічні огляди виконання Угоди); індикативні плани заходів, які затверджуються Кабінетом міністрів України та Європейською комісією); інструменти оцінки *acquis*; звіти Єврокомісії щодо статусу кандидата — починаючи з 2022 року, коли Україна офіційно отримала статус країни-кандидата.

У 2023 році Європейська комісія у своєму звіті позитивно оцінила імплементацію ключових реформ в Україні у сферах судової системи, боротьби з корупцією, публічного управління та цифровізації. Це стало підставою для ухвалення рішення Європейської Ради про відкриття переговорів щодо вступу України до ЄС у 2024 році.

Основними проблемами на шляху правової та інституційної адаптації залишаються:

- перевантаження міністерств великою кількістю директив до адаптації;
- кадровий дефіцит у публічному секторі для роботи з *acquis*;
- інституційна слабкість регуляторних органів у сфері енергетики, антимонопольної політики;
- вплив безпекової ситуації та пріоритетність воєнного стану над реформами;
- фрагментарність законодавчих ініціатив без системного моніторингу.

Однак, наявність чітких індикаторів, зобов'язань та підтримки з боку ЄС (зокрема через фінансування у межах EU4Ukraine, NGEU) створює передумови для поступової правової та інституційної інтеграції до внутрішнього ринку ЄС.

Таким чином, інституційні та нормативно-правові засади євроінтеграції України формують складну, багаторівневу систему, яка забезпечує поступове наближення держави до стандартів Європейського Союзу. Завдяки комплексній роботі урядових структур, міжнародній підтримці та зобов'язанням, закріпленим в Угоді про асоціацію, Україна досягла значного прогресу в адаптації законодавства, трансформації державного управління та зближенні з інституціями ЄС. Попри виклики, інституційний фундамент євроінтеграції вже створено, і він відіграватиме ключову роль у переговорах про вступ України до ЄС у найближчі роки.

2.2. Зміни у структурі національної економіки під впливом угоди про асоціацію з ЄС

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є найбільш масштабним міжнародно-правовим документом, укладеним Україною за період її незалежності, яка визначає комплексну рамку для політичного, економічного, правового та інституційного зближення України з ЄС. Угода набула чинності у повному обсязі з 1 вересня 2017 року, хоча її політична частина тимчасово застосовувалася ще з листопада 2014 року, а економічна складова – з січня 2016 року в межах Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ).

Економічна частина Угоди має на меті поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС через:

- поетапне скасування ввізних мит на більшість товарів, що переміщуються між Україною та ЄС;
- лібералізацію ринку послуг;
- гармонізацію технічного регулювання, санітарних і фітосанітарних норм відповідно до *acquis* ЄС;
- реформування сфери державних закупівель за європейськими стандартами;
- запровадження правил походження товарів та інтелектуальної власності;

- модернізацію митних процедур і заходів боротьби з контрабандою та шахрайством.

Євроінтеграційний курс, обраний Україною, забезпечив низку стратегічних можливостей: модернізацію промислового виробництва, технологічне оновлення, залучення прямих іноземних інвестицій, стимулювання експорту та інтеграцію в європейські виробничі ланцюги. Особливої актуальності цей процес набув у контексті повномасштабної агресії Росії проти України, що триває з 2022 року.

У відповідь на нові виклики Європейський Союз надає Україні безпрецедентну підтримку, включаючи:

- унілатеральне скасування всіх мит і квот на український експорт до ЄС (з 2022 року термін дії цієї підтримки вже кілька разів пролонговувався; наразі вона діє до червня 2025 року);

- перехід до режиму «економічного безвізу», зокрема через участь України у спільній митній і енергетичній політиці ЄС, перспективу приєднання до єдиного цифрового ринку та транспортного простору;

- відкриття фінансових і логістичних програм відновлення та сталого розвитку, спрямованих на інтеграцію українських підприємств у мережі постачання ЄС.

Разом із тим, зберігаються структурні бар'єри, що гальмують повноцінну реалізацію переваг Угоди:

- переважно сировинна структура українського експорту;
- низький рівень переробки та участі у ланцюгах доданої вартості;
- потреба у дороговартісній трансформації виробництва та впровадженні стандартів ЄС, особливо для МСП (малих і середніх підприємств).

Попри ці виклики, ЄС залишається ключовим торговельним партнером України. За підсумками 2023 року, частка ЄС у структурі експорту склала близько 63%, тоді як у 2014 році вона становила лише 31%. За даними Держстату та Євростату, загальний обсяг експорту товарів з України до ЄС у

2023 році сягнув понад 28 млрд євро, що перевищує довоєнні показники. Зберігається позитивна динаміка, попри втрату частини промислових потужностей на сході країни та постійні логістичні виклики.

Таким чином, Угода про асоціацію не лише формалізувала політичний вибір України, але й стала дієвим інструментом її економічної трансформації, особливо в умовах війни.

Поглиблення торговельної інтеграції з ЄС є не лише способом адаптації до нових умов, але й шансом для якісної перебудови економіки на основі стандартів сталого розвитку, інновацій та конкурентоспроможності.

З огляду на це, вважаємо за доцільне, більш детально здійснити аналіз динаміки зовнішньо-торговельних операцій України з країнами ЄС (рис. 2.1).

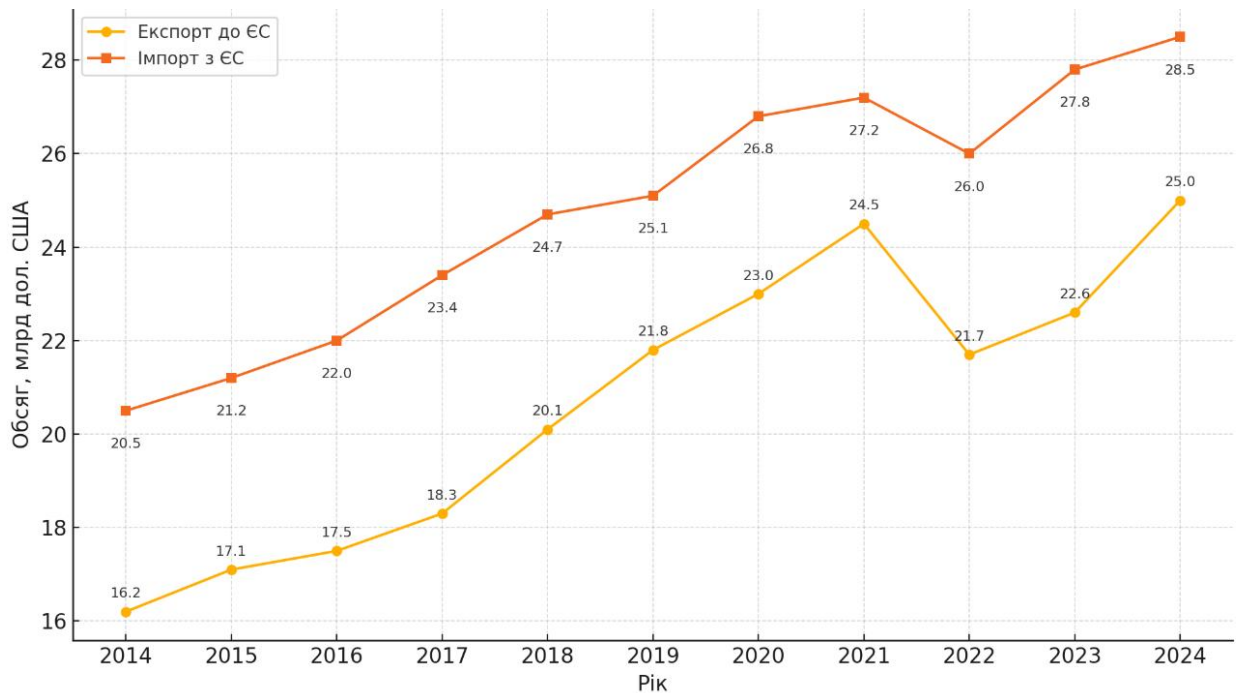

Рис. 2.1 Динаміка експортно-імпортних операцій з країнами ЄС впродовж 2014-2024 років, млрд. дол. США

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Протягом аналізованого періоду простежується загальна тенденція до зростання обсягів зовнішньої торгівлі з ЄС. Обсяги експорту зросли з 16,2 млрд дол. США у 2014 році до орієнтовно 25,0 млрд. дол. США у 2024 році. Найінтенсивніше зростання спостерігалось в період 2016–2021 років, що

співпало з початком дії економічної частини Угоди про асоціацію. Незначне зниження експортних показників у 2022–2023 роках обумовлено впливом війни, блокуванням портів та дестабілізацією логістики.

Обсяги імпорту з країн ЄС також демонструють стале зростання: з 20,5 млрд дол. США у 2014 році до 28,5 млрд дол. США у 2024 році. Відносно стабільна динаміка імпорту пояснюється потребами в імпорті машин, обладнання, фармацевтичної продукції та енергоносіїв, зокрема на тлі модернізації виробничого сектору України та скорочення поставок з ринку країн СНД.

Варто зазначити, що протягом усього періоду сальдо торгівлі товарами з ЄС для України залишалося від'ємним, хоча темпи зростання експорту були вищими у 2016–2021 роках, а у 2022–2023 роках — дещо сповільнилися. Очікується, що у 2024 році позитивні зрушення в експорті, зокрема завдяки переорієнтації на продукцію з високою доданою вартістю, можуть частково скоригувати дисбаланс. Таким чином, рисунок 2.1 демонструє не лише зростання економічної взаємодії з ЄС, але й актуальність стратегічної орієнтації України на інтеграцію в європейський ринок.

Попри відновлення позитивної динаміки експорту українських товарів у 2023–2024 роках, його товарна структура й надалі характеризується значною сировинною орієнтацією.

Переважну частину експортних поставок становить продукція з низькою доданою вартістю — зокрема аграрна сировина, руди, метали та енергоресурси. Особливо помітним є збільшення частки жирів та олій, зокрема соняшникової, яка за останні роки зросла на 4–5% і залишається одним із головних експортних драйверів аграрного сектору (рис. 2.2).

У період з 2014 по 2024 роки структура зовнішньої торгівлі України зазнала істотних змін, які відображають як довготривалі економічні тренди, так і впливи війни, втрати промислового потенціалу та зміни логістичних маршрутів. Аналіз даних, відображених на рисунку 2.2, щодо експорту та

імпорту товарів свідчить про збереження сировинної орієнтації українського експорту та стійку залежність від імпорту високотехнологічної продукції.

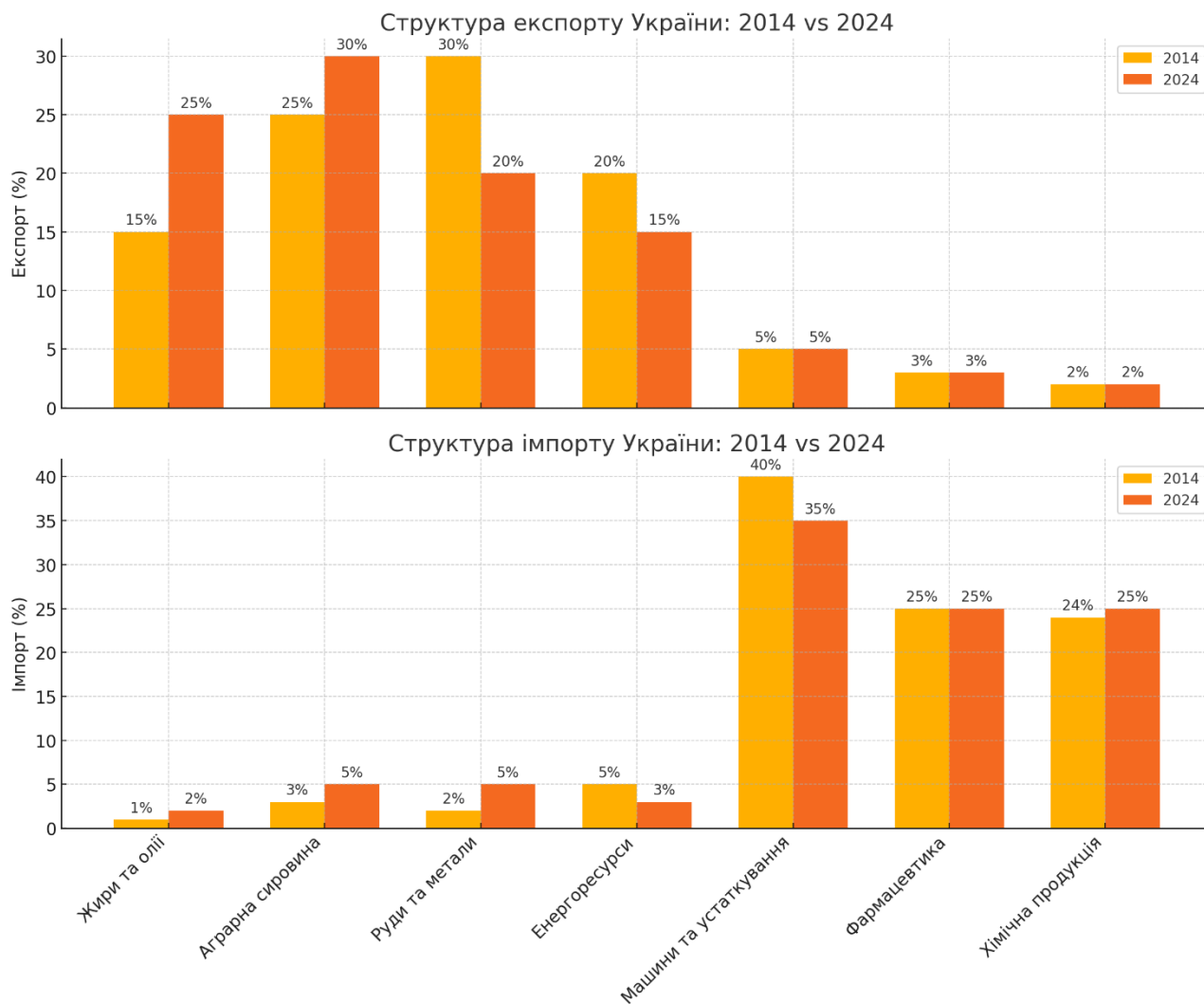

Рис. 2.2 Структура товарного експорту та імпорту до країн ЄС впродовж 2014-2024 років, %

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Так, у структурі експорту у 2024 році спостерігається зростання частки жирів та олій — з 15% у 2014 році до 25% у 2024 році. Основну роль відіграє соняшникова олія, експорт якої залишається стратегічно важливою позицією аграрного сектора. Частка аграрної сировини також зросла — з 25% до 30%, що є результатом аграризації економіки на тлі втрати індустріального виробництва, особливо у східних регіонах країни. Натомість експорт руд та металів знизився з 30% до 20% через руйнування підприємств гірничо-металургійного комплексу

та втрату доступу до портової інфраструктури. Частка експорту енергоресурсів також скоротилася — з 20% до 15%, що може пояснюватися як пошкодженням енергетичної інфраструктури, так і зростанням внутрішніх потреб під час війни. Водночас частка обробленої продукції, зокрема машин, фармацевтики та хімікатів, в українському експорті залишається незначною — разом вони не перевищують 10%, що вказує на недостатній рівень технологічного розвитку та переробки.

Імпортна структура України демонструє зворотну картину. Протягом останнього десятиліття основну частку імпорту стабільно формують машини та устаткування (з часткою, що дещо знизилася з 40% у 2014 році до 35% у 2024 році), фармацевтична продукція (25%) та хімічна продукція (зростання з 24% до 25%), що свідчить про збереження високої технологічної залежності української економіки від зовнішніх постачальників. Зокрема, значна частка імпорту припадає на медичні засоби, хімічні реагенти, сільськогосподарські добрива, полімери тощо. Імпорт агросировини, руд і жирів залишається на рівні 2–5%, що логічно, зважаючи на сильні позиції України у цих сегментах.

Загалом, аналіз діаграми дозволяє окреслити кілька ключових висновків. По-перше, експорт України залишається переважно сировинним, з домінуванням аграрної продукції та ресурсних товарів, що ускладнює формування доданої вартості в економіці. По-друге, імпорт продовжує орієнтуватися на високотехнологічну продукцію, яка не виробляється в достатніх обсягах всередині країни, що створює стратегічну вразливість. По-третє, зростання частки оброблених агропродуктів, таких як олії, свідчить про потенціал для розвитку переробної галузі. Нарешті, дисбаланс у зовнішній торгівлі вимагає переорієнтації державної політики на стимулювання виробництва кінцевої продукції, розвиток кластерних індустріальних зон поблизу західного кордону та зменшення технологічної залежності шляхом імпортозаміщення.

У цьому контексті надзвичайно важливими стають інструменти державної підтримки, доступ до фінансування, модернізація логістичної

інфраструктури та стратегічна інтеграція у європейські ланцюги доданої вартості, що дозволить Україні перейти від статусу сировинного постачальника до активного учасника внутрішнього ринку ЄС.

Унаслідок повномасштабної військової агресії Росії економічна система України зазнала глибоких потрясінь: зруйновано виробничу інфраструктуру, заблоковано ключові транспортні коридори, зокрема морські порти та частину залізничних вузлів, що призвело до різкого зниження обсягів експорту у 2022–2023 роках, що стало причиною значних втрат валютних надходжень і скорочення експортноорієнтованих секторів економіки. У такій ситуації стратегічною необхідністю залишається розбудова альтернативних логістичних маршрутів, зокрема через західний кордон і чорноморський коридор за підтримки міжнародних партнерів.

Поряд із цим, ключовим напрямом післявоєнного економічного відновлення має стати реструктуризація товарної структури експорту – зі зміщенням акценту на продукцію з високою доданою вартістю. Це сприятиме зменшенню сировинної залежності, збільшенню експортної виручки та створенню нових робочих місць у високотехнологічних галузях.

В умовах руйнування традиційних логістичних ланцюгів та обмеження імпорту товарів з Росії та Білорусі особливого значення набуває створення сучасних виробничих і переробних потужностей поблизу кордону з ЄС. Такі підприємства можуть стати основою для формування регіональних ланцюгів доданої вартості у межах Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ПВЗВТ), а також каталізаторами інвестицій у модернізацію промисловості, енергоефективні та екологічні технології.

Отримання Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС та перспективи початку переговорів щодо членства у найближчі роки вимагають активного наближення до норм і стандартів Європейського Союзу. Йдеться насамперед про технічне, технологічне, фітосанітарне, екологічне та

інституційне регулювання, що є необхідною умовою гармонізації законодавства та подолання нетарифних бар'єрів у торгівлі.

У цьому контексті Угода про асоціацію між Україною та ЄС слугує базовою дорожньою картою для здійснення відповідних реформ. Важливо розуміти, що технічне регулювання та застосування технічних бар'єрів до торгівлі є глобальною практикою і охоплюють понад 60% міжнародного товарообігу. Хоча на початкових етапах гармонізація стандартів може уповільнити експортну активність через необхідність адаптації виробничих процесів, у довгостроковій перспективі це забезпечує підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на європейських та світових ринках.

Більше того, ефективне технічне регулювання створює сприятливі умови для:

- зняття бар'єрів для виходу українських товарів на ринки ЄС;
- посилення конкурентоспроможності національних виробників;
- секторальної інтеграції в рамках європейського економічного простору;
- стимулювання інноваційного розвитку та передачі технологій;
- залучення іноземних інвестицій у модернізацію виробництва.

Одночасно технічні бар'єри відіграють роль механізмів захисту споживачів і суспільних інтересів, проте вони потребують збалансованого підходу, щоб не створювати надмірні перешкоди для торгівлі та інновацій. Саме тому однією з ключових умов подальшої економічної інтеграції України в ЄС має стати ефективна імплементація технічного регулювання, адаптація бізнесу до євростандартів та підтримка інституційної спроможності відповідних державних органів.

Система технічного регулювання в Україні охоплює низку взаємопов'язаних складових, які забезпечують відповідність продукції вимогам внутрішнього та зовнішнього ринків. Її умовно можна поділити на кілька ключових блоків:

- концептуальний блок включає зовнішньоекономічну політику

держави, стратегічні пріоритети та цілі на глобальному ринку, а також експортно-імпорتنу стратегію та інтереси національних ринкових суб'єктів;

- нормативно-правовий (законодавчий) блок охоплює національні технічні регламенти, директиви, стандарти, виробничі вимоги та інші документи, що регулюють якість і безпеку продукції;

- інфраструктурний блок включає стандартизацію, метрологію, оцінювання відповідності, сертифікацію, акредитацію, захист прав споживачів та державний ринковий нагляд;

- інституційний блок охоплює органи державної влади, профільні міністерства, технічні комітети, інститути з метрології, органи з оцінювання відповідності, національні агенції з акредитації та інспекційні служби.

Після 2014 року, в умовах політичного курсу на євроінтеграцію, процес гармонізації технічного регулювання з європейським правом активізувався. Основною метою є адаптація українського регуляторного середовища до вимог ЄС, що передбачає перегляд та затвердження технічних регламентів відповідно до актів законодавства ЄС, а також імплементацію європейських та міжнародних стандартів у національну систему. Зокрема, протягом 2017 року було ухвалено 4 нормативно-правові акти у сфері енергоефективності, у 2018 році - 2, у 2019 році - 9, а у 2020 році вже 20.

У 2021 році Кабінетом Міністрів України затверджено план розвитку системи технічного регулювання до 2025 року, який передбачає:

- приведення технічних регламентів у відповідність до Регламенту ЄС № 2019/1020, що стосується ринкового нагляду і відповідності продукції;

- імплементацію положень Директиви 2004/42/ЄС та Регламентів (ЄС) № 765/2008 і № 305/2011;

- забезпечення офіційного перекладу актів *acquis communautaire* для їх подальшого правового застосування;

- підготовку та внесення змін до регламентів щодо безпеки та функціональності аграрної, залізничної, медичної та енергоспоживчої продукції;

– ухвалення вимог щодо конструкцій, гальмівних систем, функціональної безпеки транспортних засобів, якості молочних продуктів, спиртних напоїв, енергетичного маркування електроприладів тощо.

Окремим напрямом є впровадження гармонізованих європейських та міжнародних стандартів як національних.

Особлива увага приділяється зміцненню інституційного потенціалу ключових організацій, зокрема національного органу стандартизації – ДП «УкрНДНЦ», який відповідає за розроблення і прийняття технічних стандартів. Попри чітке планування й наявність політичної волі, реалізація завдань гармонізації залишається викликом. Причини - обмежені кадрові ресурси, складність адаптації галузевих регламентів, брак координації між відповідальними інституціями. Через це частина запланованих заходів до 2025 року досі не реалізована у повному обсязі. Це, у свою чергу, негативно впливає на експортний потенціал українських виробників. Без повної відповідності продукції вимогам європейського ринку компанії стикаються з технічними бар'єрами у торгівлі, що ускладнює розширення ринків збуту та участь у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Успішне завершення реформи технічного регулювання є ключовим фактором інтеграції України в європейський економічний простір та посилення позицій вітчизняного бізнесу на міжнародних ринках.

У контексті розширення торговельної інтеграції з ЄС особливого значення набуває своєчасне відстеження нормативно-правових змін, зокрема в сфері технічного регулювання та кліматичної політики Європейського Союзу.

Одним із ключових нововведень, що матиме вагомий вплив на український експорт, є впровадження механізму прикордонного вуглецевого коригування.

Механізм СВАМ розроблено як частину Європейського зеленого курсу для забезпечення рівних умов конкуренції між виробниками в межах ЄС та їхніми зовнішніми конкурентами, які не сплачують за викиди парникових газів. Його мета — запобігти "вуглецевому витоку", тобто перенесенню виробництва

до країн з менш суворими екологічними стандартами, а також спонукати треті країни до декарбонізації економіки.

ЄС уже понад 20 років впроваджує систему торгівлі квотами на викиди парникових газів (EU ETS), яка охоплює енергетичний сектор, промисловість та авіацію. За цей час викиди в цих секторах було знижено майже на 43%, переважно завдяки інвестиціям у модернізацію та енергоефективність. Зараз безкоштовні квоти поступово скорочуються, а вартість тонни CO₂ досягла близько 90 євро (станом на 01.01.2025 року) [31].

СВАМ поступово запроваджується з 2023 року. У 2023–2025 рр. триває перехідна фаза: імпортери в ЄС зобов'язані звітувати про обсяги викидів CO₂, пов'язаних із виробництвом п'яти категорій товарів: цемент; залізо та сталь; алюміній; добрива; електроенергія.

З 2026 року почнеться поетапне нарахування вуглецевого мита, що відповідатиме витратам, які несе європейський виробник у рамках ETS. За попередніми оцінками, українські експортери сталі та заліза, які традиційно займають вагомe місце у торгівлі з ЄС, сплачуватимуть щороку від 30 до 400 млн євро, залежно від обсягів експорту та ефективності виробництва [SWP, 2024].

В Україні наразі діє екологічний податок на викиди CO₂ у розмірі 30 грн/тонну (менше ніж 1 євро), що суттєво поступається європейському рівню. Відповідно, українським компаніям доведеться сплачувати різницю між українським і європейським «вуглецевим тарифом», якщо вони не модернізують свої виробничі процеси.

Такий тиск виступає каталізатором для екологічної модернізації українських промислових підприємств, насамперед у металургії та енергетиці. СВАМ стає не лише бар'єром, а й стимулом для стратегічної трансформації українського експорту в напрямі зеленої економіки.

Ще одним ключовим напрямом для розвитку експортного потенціалу України є приєднання до Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів, відомої як «промисловий безвіз».

Дана угода передбачає взаємне визнання технічних регламентів та сертифікатів відповідності між Україною та ЄС у визначених секторах промисловості. Її підписання стало можливим завдяки попередній гармонізації українського технічного регулювання з європейським *acquis*, зокрема у сферах: електротехніки, машинобудування та медичних виробів.

Станом на 2025 рік ЄС вже має діючі угоди АСАА із такими країнами, як США, Японія, Канада, Ізраїль, Австралія, Швейцарія, а Україна пройшла ключовий етап технічної оцінки з боку Європейської Комісії та очікує фінального погодження документу. Очікується, що перші сектори «промислового безвізу» буде відкрито вже у 2025–2026 роках.

Підписання АСАА: значно спростить доступ українських товарів на ринок ЄС без додаткового тестування; зменшить вартість та час експорту для підприємств, які вже дотримуються європейських стандартів; зміцнить довіру до української продукції з боку міжнародних партнерів та стане визнанням прогресу України у сфері технічного регулювання та стандартів якості.

Таким чином, актуальні регуляторні зміни у сфері кліматичної політики та технічного регулювання ЄС формують нову архітектуру міжнародної торгівлі, яка базується на принципах сталості, відповідальності та відповідності високим стандартам. Україна, інтегруючись у цю систему, зобов'язана адаптувати свій промисловий і експортний сектор до вимог «зеленої» трансформації, одночасно відкриваючи нові можливості для прискореного входу на ринки з високою доданою вартістю.

Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (АСАА) є ключовим кроком на шляху глибшої економічної інтеграції України з Європейським Союзом. Вона стосується лише промислових товарів і передбачає взаємне визнання сертифікатів відповідності, виданих у кожній зі сторін, без необхідності повторного тестування продукції.

Згідно з Угодою про асоціацію, АСАА потенційно може охопити до 27 секторів промислової продукції, для яких Україна зобов'язалась гармонізувати свої технічні регламенти з європейськими нормами. Це дозволить покрити до

20% усього українського експорту до ЄС, зосередженого в технологічно складних галузях.

Пріоритетними секторами для впровадження АСАА визначено: безпеку машин; низьковольтне електрообладнання та електромагнітну сумісність. Саме ці напрямки формують основу високотехнологічного експорту, тому їх адаптація до вимог ЄС сприятиме:

- усуненню технічних бар'єрів у торгівлі;
- зменшенню витрат та часу на сертифікацію;
- підвищенню конкурентоспроможності української продукції;
- зростанню довіри на зовнішніх ринках;
- локалізації виробництва в Україні для потреб європейського ринку.

Втім, процес підготовки до укладання АСАА залишається асиметричним. Всі зобов'язання з реформування та адаптації технічного регулювання покладені на Україну, тоді як позиція ЄС переважно обмежується загальними політичними деклараціями про підтримку. Така ситуація ускладнює прогнозування часових рамок підписання угоди.

З 2020 року в Україні працює технічна місія ЄС, яка здійснює аудит та моніторинг адаптації законодавства й інституційної інфраструктури до європейських норм. Упродовж 2021–2024 років досягнуто помітного прогресу, зокрема в гармонізації технічних регламентів, удосконаленні метрологічної системи та впровадженні механізмів оцінювання відповідності. Однак залишаються критичні недопрацювання, зокрема: недостатня ефективність ринкового нагляду; відсутність повноцінного функціонування системи простежуваності продукції; неоднозначне маркування товарів, що не завжди відповідає європейським стандартам; низький рівень обізнаності вітчизняних виробників щодо процедур відповідності та технічних вимог ЄС.

Крім того, стрімке впровадження європейських директив без поступової адаптації призводить до ускладнення процедур відповідності, що особливо болісно відчувається малими та середніми підприємствами. У результаті зростають витрати імпортерів, які змушені проходити дорогівартісну

сертифікацію; зменшується асортимент на ринку, оскільки не всі постачальники встигають адаптувати продукцію; утворюються ринкові перекоси та потенційні монополії серед обмеженого кола сертифікованих імпортерів, що негативно впливає на конкуренцію та ціни для кінцевого споживача.

Таким чином, підписання АСАА відкриє для України новий етап інтеграції до внутрішнього ринку ЄС, стимулюючи експорт продукції з високою доданою вартістю. Проте ефективність реалізації цієї угоди значною мірою залежить від оперативності адаптації українського регуляторного середовища та конструктивного політичного діалогу з ЄС щодо синхронізації зобов'язань. Для України це не лише виклик, а й можливість закласти підвалини для переходу до економіки знань та інноваційного виробництва.

Повномасштабна війна в Україні завдала серйозних втрат аграрному сектору, включаючи сегмент органічного виробництва, який до 2022 року демонстрував стабільне зростання. Знищення інфраструктури, мінування сільськогосподарських угідь, блокування логістичних шляхів та невизначеність ринкової ситуації спричинили суттєве скорочення експортного потенціалу українського агробізнесу, особливо в екологічно чутливих нішах, таких як органічна продукція.

У контексті Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, зокрема статті 404, Україна взяла на себе зобов'язання щодо тісного співробітництва у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій. Одним із ключових напрямів такого зближення стало поступове приведення національної політики органічного виробництва у відповідність до норм і регламентів ЄС. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття у 2019 році Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», що заклав правову основу для розвитку цього сегменту.

У сучасних умовах головним завданням залишається не просто нарощування обсягів експорту аграрної продукції, а якісна трансформація її структури. Замість акценту на розширенні тарифних квот для сировинної

агропродукції (зерно, мед, м'ясо), Україна має орієнтуватися на збільшення частки експорту органічної продукції з високим рівнем переробки. Такий підхід забезпечить не лише економічну вигоду, але й стратегічну інтеграцію у ланцюги постачання ЄС відповідно до вимог сталого розвитку.

У цьому контексті важливим орієнтиром виступає Європейський зелений курс (ЄЗК), що передбачає досягнення частки 25% органічного виробництва в структурі аграрного сектору ЄС до 2030 року. Україна, як потенційний учасник внутрішнього ринку ЄС, має враховувати ці пріоритети в національній агрополітиці. Вперше конкретні цілі щодо розвитку органічного виробництва були закріплені у Національній економічній стратегії України до 2030 року, яка передбачає збільшення площі сільськогосподарських угідь з органічним статусом до не менше ніж 3% від загальної площі та нарощування експорту органічної продукції до 1 мільярда доларів США.

Для реалізації цих завдань необхідно створити ефективну систему стимулів для виробників, включно з державною підтримкою сертифікації, розвитком експортної інфраструктури, інтеграцією у механізми «зеленого» фінансування та участю у програмах технічної допомоги ЄС.

Таким чином, структурна модернізація українського агросектора, з акцентом на органічне виробництво, інноваційні підходи до переробки, дотримання стандартів сталого землекористування, має стати ключовим елементом післявоєнного відновлення та інтеграції в європейський ринок.

Україна продовжує закріплювати свої позиції серед європейських лідерів за темпами приросту площ, відведених під органічне сільське господарство.

За даними міжнародних аграрних оглядів, станом на 2024 рік площа земель, сертифікованих для органічного виробництва в Україні, перевищила 430 тис. га, що свідчить про сталу позитивну динаміку у порівнянні з 158,9 тис. га у 2019 році. Для порівняння, у 2016 році ці показники становили лише 381,2 тис. га або близько 0,9% від усіх сільськогосподарських угідь країни, тоді як середній показник у країнах ЄС уже перевищував 2,7% [36].

Органічне землеробство стало одним із перспективних напрямів

українського аграрного сектору, особливо з огляду на зростаючий попит у країнах ЄС на екологічно чисту продукцію. Угода про асоціацію між Україною та ЄС створює сприятливі умови для виходу на європейські ринки, зокрема шляхом безмитного експорту органічної продукції без квот, що підвищує конкурентні переваги українських виробників. За оцінками, органічна продукція може коштувати на 25–35% дорожче за традиційну, що створює додаткову цінову мотивацію для фермерів.

Станом на 2023 рік, Україна входила до п'ятірки найбільших постачальників органічної продукції до ЄС, з часткою понад 70% всього експорту органіки, орієнтованого саме на європейські країни. У 2022–2023 роках середній обсяг експорту органічної продукції в ЄС коливався в межах 220–240 тис. тонн, незважаючи на логістичні труднощі, спричинені війною.

Разом із тим, зберігається структурна проблема низької доданої вартості українського органічного експорту. Основна маса продукції — це сировинні товари: зернові культури, зернобобові, олійні, які формують основу аграрного експорту, але забезпечують відносно низькі доходи в розрахунку на одиницю продукції. Натомість товари з високою доданою вартістю становлять лише незначну частку експорту. Зокрема, за даними на 2020–2022 роки, до таких позицій належали: олія з дикорослих ягід (шипшина, обліпіха) — до 24 дол. США/кг; лосось охолоджений — 11,76 США/кг; соняшниковий фосфатидний концентрат — 5,67 США/кг; сушені лікарські трави — 4,44 США/кг; морозиво — 4 США/кг; сушена чорниця — 3,53 США/кг; молочна продукція органічного походження — 3,2 США/кг [3].

Попри високу ціну, ці продукти формують менше ніж 1% від загального обсягу органічного експорту, поступаючись основним товарним групам — зерновим, зернобобовим та соняшниковій олії, які домінують у рейтингах як за обсягами, так і за виручкою.

Серед актуальних викликів нарощення обсягу експорту органічної продукції, слід виокремити такі: низька переробка в Україні органічної продукції, відсутність індустріальних кластерів із глибокою обробкою;

логістичні труднощі через війну, які обмежують стабільність поставок на європейські ринки; недостатня підтримка малого та середнього органічного бізнесу, який потребує доступу до грантового фінансування та експортного консалтингу.

Необхідність адаптації до нових стандартів ЄС, зокрема в межах Європейського зеленого курсу (Green Deal) та Farm to Fork Strategy, які підвищують вимоги до походження та слідування за ланцюгом постачання. Отже, слід констатувати, що Україна має суттєвий потенціал для розвитку органічного виробництва як одного з драйверів «зеленого» експорту.

Для реалізації цього потенціалу важливо не лише нарощувати площі органічних земель, а й інвестувати в переробку, логістику та маркетинг продукції з високою доданою вартістю. У поєднанні з європейськими торговельними преференціями це здатне забезпечити українським виробникам стійку нішу на ринку ЄС і сприяти формуванню екологічного іміджу України в міжнародному агропродовольчому ланцюзі (рис. 2.3).

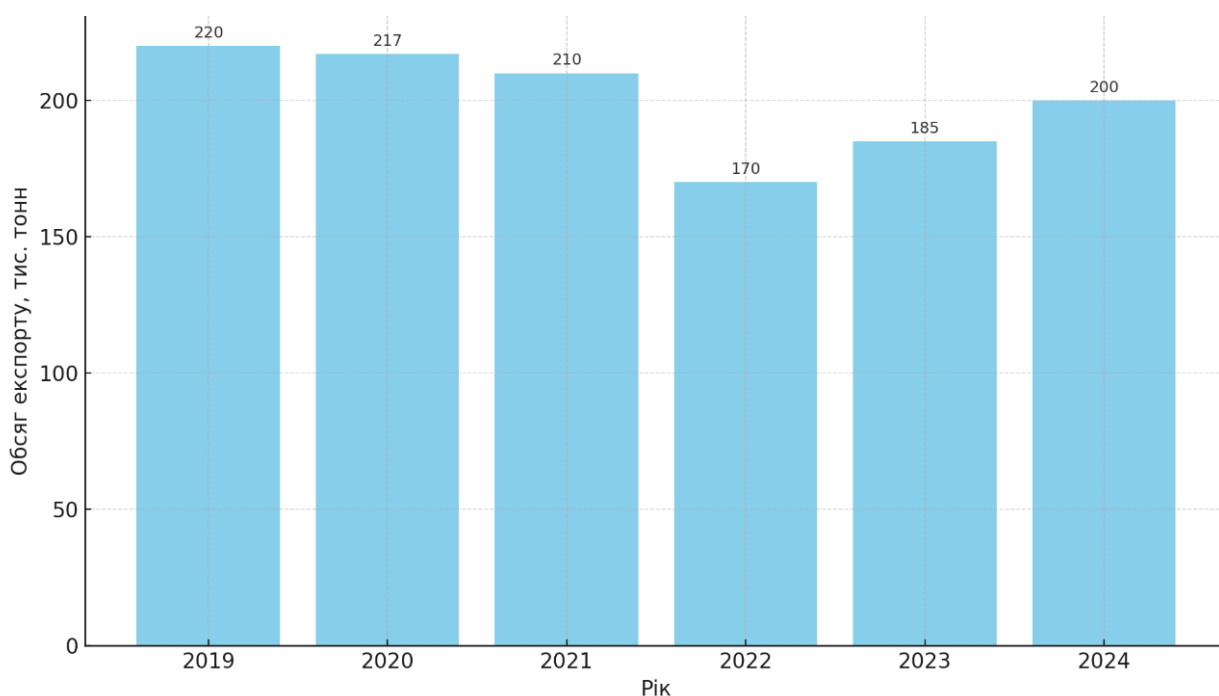

Рис. 2.3 Експорт органічної продукції з України до країн ЄС впродовж 2019–2024 років, тис. тонн

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Так, рисунок 2.3 ілюструє динаміку обсягів експорту органічної продукції з України до країн Європейського Союзу в період з 2019 по 2024 рік. Аналізуючи який слід дійти наступних висновків, що ринку органічної продукції в Україні характерна стабільність до початку війни (2019–2021 роки). Зокрема, у 2019–2021 роках експорт органічної продукції залишався відносно стабільним — з 220 тис. тонн у 2019 році до 210 тис. тонн у 2021 році. Незначне скорочення пов'язане із загальним сповільненням торгівлі на фоні пандемії COVID-19, але загальна структура експорту зберігалася.

Натомість у 2022 році експорт зменшився до 170 тис. тонн — найнижчий показник за період аналізу, що зумовлено бойовими діями на півдні та сході України (особливо в Херсонській, Запорізькій та частині Харківської областей), втратою контролю над частиною органічних земель, руйнуванням логістичних ланцюгів (блокада портів, дефіцит ПММ, проблеми із сертифікацією).

Крім того, варто відмітити, що починаючи з 2023 року має місце незначне пошвалення, зокрема у 2023 році експорт зріс до 185 тис. тонн, а в 2024 — до 200 тис. тонн, що свідчить про адаптацію українських виробників до умов війни, переорієнтацію логістики на залізничні та автомобільні шляхи через західні кордони, а також про збереження попиту на українську органіку в ЄС.

Поряд із тим ключовими викликами підвищення експортної спроможності вітчизняної органічної продукції виступають наступні: сировинна орієнтація: значна частка експорту досі припадає на сировинні товари (зернові, олія), а не на продукцію з високою доданою вартістю; нові регламенти ЄС (2022): набуття чинності Регламентом № 2018/848 ускладнило сертифікацію для українських виробників та військові ризики: тривала окупація, заміновані території, руйнування інфраструктури впливають на стабільність виробництва.

З огляду на вище сказане, вважаємо за доречне, зробити припущення, що при умові зберігання тенденції адаптації та підтримка з боку ЄС (зокрема, в межах Зеленого курсу), експорт органічної продукції може перевищити довоєнні показники вже у 2025–2026 роках. Ключовим фактором стане перехід

від сировини до глибшої переробки та інвестиції в сертифікацію відповідно до нових вимог ЄС.

Так, вихід української органічної продукції на ринок Європейського Союзу ускладнився після набуття чинності нового Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018/848, який із 1 січня 2022 року став основою оновленої правової рамки для органічного виробництва та маркування органічної продукції в ЄС. Цей документ значно змінив підходи до взаємодії з третіми країнами, серед яких і Україна, зокрема в частині правил торгівлі, сертифікації та визнання відповідності.

Ключовим нововведенням стало впровадження системи "повної відповідності" стандартам ЄС замість раніше діючої системи "еквівалентності". Це означає, що з 2022 року українські виробники органічної продукції мають не просто дотримуватися подібних до європейських вимог, а пройти сертифікацію, яка повністю відповідає нормам законодавства ЄС. Водночас органи, які здійснюють таку сертифікацію, повинні бути акредитовані відповідно до нових процедур ЄС, що підвищує вимоги до якості перевірок і контролю.

Головна мета оновленого регламенту — підвищення прозорості, якості та простежуваності органічної продукції на ринку ЄС, а також посилення контролю за ланцюгами постачання. Проте на практиці це створює низку серйозних викликів для українських виробників та експортерів, особливо для малих та середніх підприємств:

По-перше, потрібна повна гармонізація українського законодавства з вимогами нового регламенту, що вимагає тривалих правових процедур, оновлення технічної документації та додаткових адміністративних ресурсів.

По-друге, оператори ринку зобов'язані пройти нову систему сертифікації, що передбачає як фінансові витрати (на аудит, підготовку документації, акредитацію), так і витрати часу.

По-третє, необхідність володіння спеціалізованими знаннями у сфері європейського органічного регулювання підвищує вартість виходу на ринок для нових гравців, оскільки часто потрібні або навчання персоналу, або залучення

фахових консультантів.

Крім того, оновлена модель вимагає від українських сертифікаційних органів відповідати більш жорстким критеріям, що ускладнює їхнє функціонування без міжнародної технічної допомоги та інституційної підтримки.

На тлі зростання попиту в ЄС на органічну продукцію, відповідність новим правилам стає не тільки вимогою, а й стратегічною перевагою, яка дозволяє українським виробникам інтегруватися у сталий європейський агропродовольчий ланцюг. Проте реалізація цього потенціалу вимагає посилення державної підтримки сектору, включно з наданням субсидій на сертифікацію, технічну допомогу для операторів, інституційне посилення національних органів з акредитації та інтеграцію українських гравців у європейські програми з розвитку органічного сільського господарства.

Таким чином, хоча впровадження Регламенту ЄС № 2018/848 суттєво підвищило планку доступу до європейського органічного ринку, воно водночас відкриває нові можливості для тих виробників, які зможуть адаптуватися та відповідати оновленим вимогам, що є ключем до конкурентоспроможності України в умовах зеленої трансформації ЄС.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, стала серйозним викликом для всього агропромислового комплексу країни, зокрема — для органічного виробництва. Виробники органічної продукції зазнали комплексного негативного впливу, який охопив доступ до земель, логістику, виробничі ресурси, попит, а також питання сертифікації та збереження органічного статусу.

З огляду на вищесказане, вважаємо, що основними наслідками воєнних дій для органічного сектору є: втрата доступу до органічних земель; скорочення кількості активних операторів ринку; втрати на внутрішньому та зовнішньому ринках та дефіцит ресурсів.

Так, станом на початок 2023 року бойові дії велися або велися раніше на значній частині територій, сертифікованих під органічне виробництво. Зокрема:

Херсонська область — до 81,5 тис. га; Запорізька область — близько 44,5 тис. га; Харківська область — понад 4 тис. га та Чернігівська область — до 10 тис. га. У сукупності обмежений доступ стосувався до 30% органічно сертифікованих земель, якщо врахувати, що у 2020 році їх загальна площа сягала 462,2 тис. га. Частина з них була окупована, інша — забруднена вибухонебезпечними предметами чи знищена внаслідок бойових дій.

Згідно з опитуванням громадської спілки «Органічна Україна» (2023), ситуація виглядала так: 30% підприємств припинили діяльність повністю; 15% – на межі зупинки; 32% – працюють частково; лише 7% – функціонують у повному обсязі; ще 15% віддають продукцію безкоштовно (підтримка армії, гуманітарні потреби) або продають за цінами звичайної, неорганічної продукції.

Виходячи з вищенаведеного аналізу, вважаємо, що ключовим втратами ринках є:

- на внутрішньому ринку — падіння купівельної спроможності, міграція споживачів, руйнування торговельної інфраструктури;
- на зовнішньому — втрата логістичних шляхів (особливо через блокування морських портів), що зменшило обсяги експорту навіть попри попит на органічну продукцію в ЄС.

Крім того, варто викоремити той факт, що органічні господарства зіштовхнулися з нестачею пального, засобів захисту, органічного насіння та добрив, що критично вплинуло на виробничий цикл, зокрема посівну кампанію 2022–2023 років. Крім того, критичною є проблема відновлення органічного статусу.

У разі руйнування ґрунтів, мінування територій або порушення умов ведення органічного господарства, сертифікат скасовується. Повернення статусу можливе не раніше ніж через 2–3 роки після відновлення повного контролю і рекультивації, що вимагає фінансових, технічних та інституційних ресурсів. Попри критичні виклики, варто зробити висновок що органічний сектор України продовжив своє функціонування, адаптуючись до нових умов.

Багато виробників змогли переналаштувати логістику на сухопутні коридори, налагодили нові канали збуту через західні пункти пропуску, відновили експорт до країн ЄС, які залишаються головним ринком збуту української органічної продукції.

Позитивні зрушення відображаються й у загальному євроінтеграційному контексті: зростання обсягів диверсифікованого експорту; гармонізація технічного регулювання; поступова реформа митної системи та впровадження прозорих процедур державних закупівель. Ці фактори підтверджують, що Україна, незважаючи на війну, продовжує системну реалізацію положень Угоди про асоціацію з ЄС. Однак подальше просування по шляху інтеграції значною мірою залежатиме від завершення воєнного конфлікту, стабілізації ситуації всередині країни, а також сприятливих зовнішньополітичних умов.

2.3. Кейсовий аналіз галузевих трансформацій: аграрний сектор, енергетика, цифрова економіка

Кейсовий аналіз є ефективним методом вивчення глибинних процесів трансформації окремих галузей економіки, цінність якого полягає у здатності врахувати як кількісні, так і якісні зміни під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Саме тому, вважаємо за доцільне, застосувати методологію порівняльного кейс-аналізу, яка передбачає розгляд кожної галузі крізь призму: структурних змін (реформ, інвестицій, модернізації); регуляторних впливів (державна політика, міжнародна підтримка, інтеграційні процеси); технологічних змін (цифровізація, автоматизація, нові джерела енергії); соціально-економічних наслідків (зайнятість, продуктивність, експортні позиції).

З огляду на структуру національної економіки, вважаємо за доцільне, здійснити аналіз, перш за все, особливостей трансформаційних процесів в аграрному секторі України. Так, аграрна галузь є однією з ключових для економіки України, яка генерує понад 40% валютної виручки від експорту та

забезпечує зайнятість у сільській місцевості. Трансформація галузі умовно поділяється на кілька етапів:

Етап 1: Лібералізація та приватизація (1990–2005 роки): після здобуття незалежності аграрна політика змінилась з централізовано планової на ринкову. Було запроваджено приватну власність на землю, здійснено розпаювання сільгоспугідь та створено нові форми господарювання (ФГ, ТОВ, ПП).

Етап 2: Агрохолдингізація та інтенсивне зростання (2006–2013 роки): виникли великі агрохолдинги, які завдяки доступу до інвестицій та сучасної техніки суттєво збільшили продуктивність. Ключовим викликом став дисбаланс між великими і малими виробниками.

Етап 3: Реформи та відкриття ринку землі (2014–2021 роки): у межах інтеграції з ЄС розпочато гармонізацію стандартів та відкриття ринку землі з 2021 року. Зросла роль агротехнологій (AgTech), точного землеробства, GPS-навігації.

Далі, вважаємо за доцільне, перейти до аналізу трансформації енергетичного сектору. Так, варто констатувати, що енергетичний сектор України зазнає докорінних змін під впливом викликів енергетичної безпеки, кліматичної політики ЄС та наслідків воєнної агресії, які умовно можна звести до таких етапів:

Етап 1: Реформа ринку електроенергії (2019): запровадження нової моделі ринку «на добу наперед» та вільного ціноутворення стимулювало конкуренцію та покращення якості послуг.

Етап 2: Розвиток відновлюваних джерел енергії та енергоефективності: завдяки «зеленому» тарифу розпочався бум будівництва СЕС і ВЕС. Частка відновлюваних джерел у виробництві електроенергії сягнула понад 10% у 2021 році.

Етап 3: Війна та переорієнтація на децентралізовану генерацію (2022–2025 роки): ракетні удари РФ пошкодили понад 50% об'єктів генерації. У відповідь активізувалося будівництво малих локальних джерел енергії, сонячних електростанцій на дахах, біоТЕЦ, акумуляторів.

Безперечно, в умовах посилення цифровізації та цифрових процесів, національна економіка не могла залишитися осторонь та аналогічно зазнала відповідних змін. З огляду на те, що цифрова економіка є не лише новою формою господарювання, а й інфраструктурою для всіх інших секторів. Так, варто викоремити такі трансформаційні зміни, які притаманні економіці України, зокрема:

Етап 1: Формування політики цифровізації (2016–2020 роки): прийняття Стратегії цифрової трансформації, створення Міністерства цифрової трансформації, запуск проєкту «Дія».

Етап 2: Масове впровадження електронних послуг: станом на 2024 рік понад 70% державних послуг доступні онлайн. Успішно реалізовані кейси — електронний паспорт, послуги для ФОП, реєстрація бізнесу.

Етап 3: Цифрова економіка в умовах війни: в умовах війни цифрові рішення стали основою для підтримки громадян (єПідтримка), військових (єЗбір), волонтерства (портали гуманітарної допомоги), кібероборони (Mantis, CyberRapid). Таким чином, підсумовуючи вищенаведені трансформації, вважаємо за доцільне, подати їх у схематичному вигляді (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Компаративний аналіз галузевих трансформацій економіки України

Параметр	Аграрний сектор	Енергетика	Цифрова економіка
Ключовий драйвер змін	Євроінтеграція, AgTech	Війна, енергобезпека	Держава, технології
Основні бар'єри	Доступ до ринку землі	Ризики атак, інфраструктура	Кадри, нерівність доступу
Інноваційні рішення	Точне землеробство, ERP	Відновлювані джерела енергії, мікрогрід, батареї	Штучний інтелект, блокчейн
Очікувані ефекти	Зростання експорту, сталість	Енергонезалежність	Зростання ВВП, зайнятість

Джерело: сформовано автором

Таким чином, аналіз трансформаційних процесів у ключових галузях свідчить про глибоку структурну перебудову економіки України під впливом внутрішніх реформ і зовнішніх викликів. Усі три розглянуті галузі: аграрна,

енергетична та цифрова демонструють взаємозалежність, що свідчить про необхідність координації політик і комплексного підходу до модернізації.

З огляду на це, особливу увагу слід приділити: підтримці інновацій через спеціальні режими та грантові програми; розвитку локальних економік через децентралізовану енергетику та цифрову інфраструктуру та впровадженню інтегрованих рішень на базі Smart Village, Smart Grid, GovTech.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

3.1. Сучасні виклики євроінтеграційної трансформації: інституційні бар'єри, безпекові загрози, ринкові викривлення

З початком повномасштабної війни з Росією у лютому 2022 року процес європейської інтеграції України набув принципово нового значення. Україна майже відразу подала заявку на членство в ЄС (лютий 2022) і вже в червні 2022 року отримала офіційний статус кандидата на вступ. Незважаючи на воєнні дії, це створило «потужну динаміку реформ». Наприкінці 2023 року лідери ЄС погодили відкриття переговорів про вступ України, а в червні 2024 року відбулася перша Міжурядова конференція на рівні міністрів, що офіційно дала старт переговорному процесу.

Одночасно триває імплементація Угоди про асоціацію та поглибленої зони вільної торгівлі (ДПЗС), підписаної у 2014–2017 роках, що закріплює економічне та нормативне зближення з ЄС. Кроки на шляху інтеграції продемонстрували конкретні результати.

Європейська Комісія відзначає, що «Україна досягла прогресу на кількох важливих напрямках» реформ. Зокрема, проведено реформу судової системи, посилено механізми стримування олігархічного впливу, вдосконалено антимітні процедури та захист від відмивання грошей, розпочато перебудову органів судового управління та посилено захист прав національних меншин. Також активізувалася участь українських дослідників і студентів у європейських програмах [31] та приєднання до ініціатив «Єдиний ринок» і «Сполучення Європи». Таким чином, попри війну, Україна вже демонструє значні досягнення та готовність адаптувати своє законодавство й інституції до стандартів ЄС.

Суттєвими перешкодами на шляху європейської інтеграції залишаються внутрішні інституційні проблеми. Недосконала система державного управління потребує глибинної реформи: без сучасного, ефективного і професійного

врядування, «позбавленого корупції», всі інші трансформації приречені на невдачу. Високий рівень корупції на всіх рівнях влади створює несприятливе середовище для бізнесу і гальмує імплементацію реформ.

За оцінкою Єврокомісії, українське бізнес-середовище суттєво постраждало від корупції та «низького рівня конкуренції». Непередбачуваність законодавства («правова невизначеність») – ще один бар'єр: різні правові підходи всередині країни ускладнюють ведення бізнесу й залучення інвестицій. Судова система залишається слабкою ланкою: хоча вже розроблено нові процедури відбору суддів Конституційного Суду та триває переатестація суддівських кадрів, необхідні подальші кроки для забезпечення незалежності та ефективності суддівського корпусу:

- недосконалість державного управління (централізована бюрократія, слабка якість послуг та управлінських практик);
- значна корупція у публічному секторі, що підриває довіру до влади;
- правова невизначеність через часті зміни законодавства й розбіжність норм, що знижує інвестиційну привабливість;
- обмежена незалежність і повільна трансформація судової гілки влади – незважаючи на прогрес у реформі відбору суддів і спеціалізованих судів, ще не вирішені питання завершення кваліфікаційної оцінки суддів та утворення нових судів;
- слабкість антикорупційних інституцій: діяльність НАБУ, НАЗК і САП часто зіштовхується з перешкодами, а вирок у справах високопосадової корупції ухвалюються повільно.

Поточні обставини (воєнний стан і нестача часу) ускладнюють вирішення цих проблем, але без системних змін в управлінні та гарантування верховенства права просування до ЄС буде обмеженим. Наприклад, експерти наголошують, що «удосконалення та оптимізація публічного управління» – один із ключових пріоритетів євроінтеграції саме через необхідність подолання корупції та неефективності у владі.

Головним викликом є продовження повномасштабної війни Росії проти України, що прямо впливає на євроінтеграцію. Збройна агресія руйнує критичну інфраструктуру, відволікає ресурси та перешкоджає нормальному функціонуванню інституцій. ЄС неодноразово засуджував російську агресію та підтверджував готовність підтримувати Україну «доки це буде потрібно». У цьому контексті євроінтеграція розглядається як стратегічний елемент безпеки: згідно з Єврокомісією, інтеграція України в демократичний європейський простір сприятиме стабілізації регіону.

Агресія призвела до масових атак на енергетичну інфраструктуру України: за даними ЄК, близько половини енергетичних потужностей було зруйновано ударами РФ. Це поставило країну у вразливе становище через залежність від імпорту та логістичні складнощі. У відповідь ЄС запропонував комплексну підтримку для енергетичної безпеки України – зокрема, план з повної інтеграції її електричних мереж із європейським ринком до 2027 року. Єврокомісар Марта Кось наголосила, що «повна інтеграція енергетичних ринків та збільшення частки відновлюваної енергії забезпечать вищий рівень енергобезпеки як для України, так і для Європи». Такі кроки мають убезпечити Україну від енергетичного шантажу та гарантувати стабільне енергозабезпечення під час війни та після неї.

Іншим важливим безпековим викликом є кібератаки, які супроводжують традиційну агресію: російські гібридні операції проти України нерідко включають масштабні удари по ІТ-інфраструктурі та критичних мережах зв'язку. У 2024 році відбувся вже третій EU–Ukraine Cyber Dialogue, на якому Євросоюз і Україна підтвердили наміри поглибити співпрацю у кіберзахисті. ЄС «категорично підтримує здатність України протистояти кібератакам та порушенням критичної інфраструктури». Сторони узгодили спільні дії щодо обміну розвідувальною інформацією, розробки протоколів реагування на кібрінциденти і набуття Україною можливостей користуватися механізмами ЄС щодо кібербезпеки та санкційною політикою. Таким чином, кібератаки розглядаються в ЄС як складова воєнного тиску на Україну, і підвищення

кіберстійкості є необхідним елементом євроінтеграційної безпекової архітектури.

Під час трансформації економіки за стандартами ЄС Україна стикається з рядом ринкових спотворень, зокрема:

1. Монополізм та олігархічна економіка. Велика частина економіки залишається під контролем обмеженого кола великих бізнес-груп. За оцінкою незалежних досліджень, частка активів найбільших українських олігархів поступово скорочується (з максимуму у 16% в 2011–2012 роках до 11% у 2022 році), але це все ще значний рівень концентрації. Особливо високий ступінь монополізації спостерігається у традиційних секторах (енергетика, видобуток корисних копалин), де «влада монополій» все ще чинить тиск на ринкові ціни. Низький рівень конкуренції визнають і західні експерти: бізнес-середовище України «постраждало від корупції та низького рівня конкуренції». Така концентрація власності стримує розвиток конкурентного ринкового середовища, ускладнює входження нових гравців і відповідає інтересам обмеженого кола бізнесу.

2. Слабкий розвиток малого та середнього бізнесу. Українська економіка формально має високий відсоток МСБ (за підсумками 2023 року, понад 99% підприємств – це мікро-, малі та середні компанії), проте багато з них працюють у складних умовах.

У період війни значна частина МСП була змушена призупинити діяльність (понад 60% у перші місяці), і лише незначна їх частина остаточно відкрилася. При цьому доступ до капіталу є однією з ключових проблем: МСП суттєво відчують дефіцит фінансування порівняно з великими фірмами. Згідно з рекомендаціями ПРООН, малий бізнес потребує полегшення доступу до кредитів (пільгове і довгострокове фінансування), а також розвитку нових інструментів капіталізації (платформи венчурного і «зеленого» інвестування). Інакше малі компанії не зможуть повною мірою використати переваги доступу до єдиного ринку ЄС.

Загалом, вітчизняне законодавство та ринкова інфраструктура почали

наближатися до європейських стандартів (запроваджені базові антимонопольні закони, реформується Антимонопольний комітет), проте практичне забезпечення добросовісної конкуренції потребує подальших зусиль. Зокрема, необхідно посилити незалежність регуляторів та зменшувати можливості для тіньових операцій у ключових галузях.

Отже, сучасна євроінтеграційна трансформація України відбувається у надзвичайно складних умовах.

Уряд і суспільство досягли помітного прогресу – Україна отримала статус кандидата, сформовано пріоритетні «кластери» реформ, а 25 червня 2024 року офіційно стартували переговори про вступ.

Водночас низка внутрішніх інституційних труднощів і зовнішніх загроз уповільнюють рух уперед. Формування ефективного державного управління та зниження рівня корупції залишаються ключовими завданнями. Потребують рішень і питання енергетичної та кібербезпеки, породжені війною, активна інтеграція цих секторів у європейські ринки розглядається як один із головних способів захисту країни.

Одночасно економічна політика повинна сприяти розвитку конкуренції, підтримувати малий бізнес і полегшувати доступ до капіталу. Лише комплексне вирішення цих проблем, разом із продовженням зовнішньої підтримки, дозволить Україні зміцнити інституції, стабілізувати безпеку та прискорити наближення до стандартів ЄС.

3.2. Стратегічні напрями поглиблення трансформаційних процесів в економіці України в рамках зближення з ЄС

Незважаючи на триваючу широкомасштабну війну РФ проти України, економіка демонструє помітну стійкість і навіть зростання. Так, реальний ВВП зріс на 6,5 % у I кварталі 2024 року (за даними Міжнародного валютного фонду), а за оцінками ОЕСР, зростання 2024 року становить 2,9 %, у 2025–2026 роках прогнозується 2,5–2,0 %. Інфляція висока (13,2 % у 2025 р.), однак під тиском політики НБУ прогнозується поступове зниження до цільових 5 %.

Національний банк зауважує, що виконання євроінтеграційних реформ і подолання воєнних втрат створять передумови для стійкого зростання: у сценарії «швидкої трансформації» темпи зростання можуть досягти 7 % на рік і ВВП на душу населення зросте до 15,5 тис. дол. США (проти 10 тис. дол. США у «частковому» сценарії).

Європейська інтеграція стала визначальним фактором внутрішніх реформ. У лютому 2022 р. Україна подала заявку на членство, у грудні 2023 р. Єврокомісія рекомендувала розпочати переговори, а 25 червня 2024 року було офіційно відкрито вступні переговори. Уряд розробив і ухвалив «План для Ukraine Facility» (2024–2027 роки) з понад 200 індикаторами реформ і заходів.

Європейська Комісія оцінила цей План як такий, що визначає ключові реформи та інвестиції для сталого зростання і модернізації економіки.

Разом із бюджетною підтримкою (лінія фінансування EU Ukraine Facility — 38,27 млрд євро у кредитах і грантах) та інвестиційними фондами, ЄС мобілізував понад 122 млрд євро на підтримку України, з яких 12,4 млрд євро уже виплачено за Планом.

На фоні цих зовнішніх потоків сформовано широкий пакет інституційних і секторних реформ. Досягнуто помітного прогресу в електронному урядуванні (система Diia, державні реєстри), удосконаленнях законодавства (нова редакція закону «Про законодавчу процедуру»), реформі публічних закупівель (запроваджено систему Prozorro з конкурентними тендерами) та інших сферах.

Судова реформа триває: упроваджено добір суддів до Конституційного суду, розпочато верифікацію суддівського корпусу. У середовищі законодавчої влади посилюється роль профільних комітетів з питань європейської інтеграції. Зокрема, Верховна Рада схвалила «План України» як програму відновлення і розвитку на 4 роки, що відкриває шлях до передфінансування від ЄС у 1,89 млрд євро. Разом з тим прогрес не є рівномірним.

Звіт Європейської Комісії 2024 р. відзначає, що Україна досягла «системних трансформацій» за абсолютною більшістю переговорних розділів,

але слід посилити юридичну імплементацію та прийняти багато законів «з резервом» (waiting areas). Держава функціонує ефективно (особливо у сфері оборони та безпеки), проте необхідно посилювати інституційну спроможність: рекомендується ухвалити Національну програму впровадження прав ЄС і поглиблювати міжвідомчу координацію.

Невирішеним залишається питання захисту прав інвесторів і судочинства: уряд зобов'язаний запровадити всебічні оцінки впливу законопроектів і посилити парламентський контроль за їхнім виконанням.

Соціально-економічний контекст позначений демографічними викликами: мобілізація та масова міграція призвели до дефіциту трудових ресурсів (здебільшого чоловіки пішли в армію, численні працівники – за кордон). ОЕСР підкреслює, що важливим завданням на цьому етапі є повернення мобілізованих і переселенців у ринок праці, збільшення участі жінок у зайнятості та збереження високої кваліфікації кадрів. Також критичною є макрофінансова стабільність: уряд 2025 р. заклав дефіцит бюджету на рівні 20% ВВП через оборонні витрати, тож слід підвищувати ефективність витрат, реформувати податкову систему і стимулювати приватні інвестиції.

За останніми оцінками, загальна потреба у відновленні України становить 524 млрд. дол. США на наступне десятиліття, з основними статтями витрат: житло, транспорт, енергетика, промисловість, сільське господарство. Україна разом із партнерами покрила понад 13 млрд дол. США уже здійснених витрат, проте дефіцит фінансування для 2025 р. становить 9,96 млрд. дол. США, що підкреслює необхідність мобілізувати приватні інвестиції та інтегруватися в єдиний ринок ЄС, що, за словами Комісара з питань розширення, стане «стовпом відновлення та створить нові можливості» для українського й європейського бізнесу.

У перспективі до 2030 року Україні слід рухатися до повної гармонізації з європейськими стандартами у ключових секторах.

Систематизацію пріоритетів доречно сформулювати за такими напрямками:

1. Інституційна реформа і державне управління. Необхідно завершити

оновлення адміністративної системи відповідно до Українського Плану: впровадити прозору систему оплати праці та добору держслужбовців, розробити єдину систему управління людськими ресурсами, цифровізувати кадровий облік (е-людина в «Дії»). Важливим завданням є розробка та прийняття Національної програми із впровадження права ЄС, включно з гармонізацією законодавства. Судова влада потребує створення нової системи відбору суддів і вдосконалення процедур банкрутства.

2. Антикорупційна стратегія має передбачати повне виконання рекомендацій ОЕСР та ЄС (наприклад, імплементацію Антикорупційного пакета, підвищення прозорості фінансування партій і публічних закупівель). Значна увага приділяється децентралізації: слід завершити делегування повноважень громадам та забезпечити достатній фінансовий ресурс на місцях.

3. Ринок праці і соціальна політика. Доречно переглянути трудове законодавство, щоб зблизити його з європейськими директивами (безпека й умови праці, гнучкі форми зайнятості, стимулювання гендерної рівності). Необхідно прийняти новий базовий закон про працю, посилити соціальний діалог із профспілками та асоціаціями роботодавців. У рамках демобілізації варто реалізувати програми перенавчання ветеранів і переселенців, підтримати повернення емігрантів. OECD рекомендує усунути зайві обмеження на працевлаштування жінок (зокрема, дозвіл на нічні/змінні роботи) та поліпшити мережу дитячих садочків, щоб активізувати жіночу працю. Соціальна сфера має готуватися до старіння населення: реформувати пенсійну систему, розвивати ринок медичних послуг (гармонізуючи їх із європейськими стандартами), а також удосконалити систему соціальної допомоги (перейти до адресних програм, розширити систему соціальних послуг).

4. Промисловість та підприємництво. Середньостроково потрібно прискорити модернізацію реального сектору. Уже затверджена оновлена «Стратегія розвитку малого і середнього бізнесу до 2027 року» з визначенням кластерів пріоритетних галузей. Завдання – зменшити адміністративний тиск (продовжити дерегуляцію і цифровізацію процедур ліцензування і дозволів),

ухвалити остаточну редакцію закону про державно-приватне партнерство та державно-приватний інвестиційний фонд. Варто стимулювати високоінтенсивне виробництво: створювати спеціальні економічні зони, впроваджувати стандарти якості за зразком ЄС, запровадити «зелений» податковий стимул для інноваційних підприємств. Важливо розвивати промислові екосистеми з акцентом на машинобудування, IT-галузь, фармацевтику та оборонну промисловість. Крім того, пріоритетом має стати приваблення прямих іноземних інвестицій: для цього слід забезпечити стабільність регулювання та захист прав інвесторів (наприклад, завершити імплементацію законодавства про інвестиційні спори та гарантії).

5. Агропромисловий сектор і сільське господарство. Україна має скоріше перейти до європейської моделі аграрної політики. Комісія зазначає, що Україна зараз перебуває на початковій стадії підготовки в АПК і виконала лише частину гармонізації законодавства (базові закони прийнято, у тому числі з якості продукції та органічного сільського господарства). Середньостроково потрібно прийняти й реалізувати Державну стратегію аграрного розвитку до 2030 року та відповідний план заходів. Слід ввести в дію Закон про державну підтримку фермерів (SAR) у частині аграрних субсидій, розробити Національну систему даних про сільське господарство (Farm Sustainability Data Network). Необхідно узгодити українське законодавство з СОТ та вимогами ЄС до безпеки харчових продуктів: запровадити єдину систему контролю за ГМ-організмами, ідентифікацію і трасування тварин у відповідності до стандартів ЄС, поширити використання EU-системи TRACES. Паралельно мають впроваджуватись програми зрошення, підвищення ґрунтової родючості та «зеленої» агротехнології (біофільтри, екоферми, органічне землеробство), що відповідають Європейському «зеленому курсу». Важливо, аби на 2024–2027 рр. припало збільшення доступу українського сільського господарства до прямих інвестицій в агротехнології, розвитку сімейних ферм і зниження залежності від посередницьких ланцюгів.

6. Енергетика та екологія. Енергетичний сектор України вже зробив

важливі кроки: у 2024 р. ухвалено Національний план з енергетики та клімату до 2050 року і Національний план з відновлюваної енергетики (27,1 % у структурі споживання до 2030 року). Україна синхронізувала електромережу з ENTSO-E і отримала доступ до європейського ринку електроенергії. Надалі слід завершити імплементацію «третього енергетичного пакету» ЄС (рівність доступу до мережі, балансуючі ринки), повністю незалежний регулятор (завершити призначення керівництва НКРЕКП).

У перспективі важливі такі кроки: модернізація вугільних та теплоцентралей (заміна їх на когенераційні та газові установки з низьким вмістом CO₂), масштабний розвиток відновлюваних джерел (особливо сонячної та вітрової енергії по всій території) та створення системи енергозбереження в будівлях (енергоефективний ремонт житла, «розумні» мережі, теплодернізація).

Вже 2024 року Україна ухвалила закон про стратегічні запаси нафти (приведений у відповідність до Директиви ЄС); аналогічно потрібно завершити гармонізацію зі спеціальним європейським регламентом щодо безпеки газопостачання.

Не менш значущим є перехід від викопного палива: напрями – зменшення споживання вугілля і нафти, стимулювання біометану та запуск зелених тарифів на розподіл енергії для малих «активних» споживачів. Підвищення екологічних стандартів мають підтримати перехід на європейські норми щодо викидів, якості повітря та води, а також політика циркулярної економіки (переробка відходів, енергоефективність).

Цифрова економіка та інфраструктура. Україна впровадила електронний уряд («єдине вікно» для бізнесу, Diia) і прогресує у визнанні цифрових документів з ЄС. Парламент ухвалив закон «про роумінг» за європейським зразком, що дозволить інтегрувати Україну до єдиного простору «дзвінків без роумінгу». Слід повністю реалізувати ці норми та забезпечити належне фінансування регуляторів у сфері зв'язку і медіа. Продовжити слід і розвиток широкопasmового інтернету (5G, 4G), та цифрової грамотності населення. У

контексті безпеки важливо завершити імплементацію ЄС-директиви NIS (кібербезпека мереж) і надати можливість українським ІТ-компаніям повноцінно конкурувати на європейському ринку цифрових послуг (наприклад, впровадження права на обмін даними, хмарні сервіси, нормативи GDPR тощо). Окрім того, слід стимулювати розвиток сфери наукових досліджень та інновацій: Україна приєдналась до Horizon Europe, але необхідно нарощувати участь своїх науковців у європейських програмах (спільні проекти з університетами ЄС, спільні ліцензії, стартап-інкубатори).

На довгостроковому горизонті метою є перетворення української економіки на повністю інтегровану частину єдиного європейського ринку з високим рівнем життя. У 2030–2040 роках слід бачити Україну як країну з майже повною синхронізацією стандартів ЄС: товарів, послуг, робочої сили, капіталу і даних, що означатиме вільний рух товарів і послуг (реалізовано на базі DCFTA та повного скасування мит для більшості галузей), вільний рух працівників (у тому числі українці мають можливість працювати в ЄС та отримувати право на життя/працю в ЄС на рівні з громадянами ЄС), а також євроінтегровані платіжні та платіжні системи.

Українська продукція, включно з високотехнологічними, харчовими і промисловими товарами, буде конкурентоспроможною на внутрішньоєвропейському ринку завдяки впровадженню європейських стандартів якості та екологічності. Енергетичний сектор до цього часу має бути майже повністю декарбонізованим: національна економіка досягне кліматичної нейтральності, а її експортна енергія (вітрова, сонячна, біоенергетика) стане важливою частиною європейської енергосистеми.

У соціальній площині довгострокова мета – зрівняння доходів і якості життя з середнім рівнем ЄС, що передбачає розвинену систему соціального захисту (практично євростандарти у медицині, освіті, пенсіях), а також міцну правову систему з верховенством права і захистом прав людини.

Національний банк разом із ОЕСР відзначають, що лише за інтенсивної інтеграції з ЄС за кілька десятиліть у регіонах Центрально-Східної Європи

вдалося збільшити продуктивність праці та ВВП на душу майже на 10–15 %. Таким чином, Україна після 2030 року може стати «повноправним» членом європейської родини: з боку економіки це означатиме зростання інвестицій, сформованість єдиного ринку праці та сучасних промислових кластерів.

З огляду на висновки ОЕСР, поступове покращення безпекової ситуації, відновлення інвестиційного клімату та реалізація структурних реформ сприятимуть конвергенції доходів з рівнями країн ЄС. ЄС буде розглядати українську економіку як сильного гравця з боку зовнішньої торгівлі, а українські компанії — як надійних партнерів. Уже тепер аналітики підкреслюють, що все, що робиться нині (зокрема у Плані Ukraine Facility), має закласти основу для десятилітнього циклу росту та процвітання «після перемоги».

Для державної політики: продовжити прискорення гармонізації з правом ЄС в усіх сферах. Це передбачає завершення імплементації євродиректив (енергетичних, екологічних, промислових стандартів тощо), системне впровадження антикорупційних законів, реформ фінансового та бюджетного управління (підсилення НАБУ, НАЗК, прозорість публічних фінансів).

Важливо забезпечити належне фінансування пріоритетних реформ – тобто використати кошти Ukraine Facility не тільки «під звіти», а комплексно (інвестувати в інфраструктуру, ремонт шкіл і лікарень, модернізацію комунальних мереж). З огляду на висновки ОЕСР і МВФ, слід поступово зменшувати дефіцит через детінізацію економіки (посилити адміністрування податків, скоротити необґрунтовані пільги); продовжувати модернізацію Державного казначейства й системи е-боргів. З огляду на рекомендації Європейської комісії, важливо укріпити комунікацію євроінтеграційних зусиль з парламентом і суспільством, щоб кожна реформа мала чіткий план виконання і контроль (закон про публічні консультації – для залучення громадськості). Необхідно також створювати «державну інноваційну екосистему»: фінансувати НДІ, підтримувати стартапи через гранти і інкубатори, а також стимулювати

експорт інтелектуальних послуг, які посилять потенціал України на європейському ринку.

На зовнішньому рівні – посилити співпрацю з ЄС у рамках нових структур, зокрема використати можливості «Спільного ринку для послуг» і «Цифрового єдиного ринку».

Для бізнесу: адаптуватися до стандартів ЄС та активізувати експорт на спільний ринок. Це означає отримувати сертифікати і дозволи за європейськими правилами (частково – через АСАА для окремих товарів), впроваджувати міжнародні системи менеджменту якості (ISO, GMP, HACCP).

Для агробізнесу – інвестувати в органічні й екологічно чисті технології, нарощувати виробництво харчових продуктів, безпечних для ринку ЄС (з урахуванням стандартів Євро-4/5, Безпеки харчових продуктів тощо).

Для промисловців – інвестувати в модернізацію обладнання (енергозберігаюче, автоматизоване виробництво), розвивати дослідницькі підрозділи та партнерства з європейськими корпораціями. Усім підприємцям варто скористатися європейською фінансовою підтримкою (наприклад, інвестиційні лінії ЄБРР і ЄІБ, кредитування через EU4Business).

Підприємства мають імплементувати європейські норми корпоративного управління (зокрема для публічних компаній), стимулювати у своїх ланцюгах підрядників до сталих практик і енергоефективності.

Важливо також вкладати в розвиток людського капіталу – організувати програми підвищення кваліфікації співробітників згідно з потребами «Цифрового та зеленого порядку денного» ЄС. Для громадянського суспільства: брати активну участь у формуванні реформ і контролі за їх виконанням. Насамперед, потрібно використовувати прийнятий у 2023 р. закон «Про публічні консультації», щоб громадські організації надалі впливали на законодавчі ініціативи й дерегуляційні процеси. Слід продовжувати пильнувати «трасування» бюджетних коштів і виносити на широкий розгляд соціально-економічні теми через незалежні аналітичні центри та «круглі столи». У рамках рекомендацій ОЕСР, громадські активісти можуть підтримувати інтеграцію

демобілізованих і переселенців (соціальні програми реінтеграції, волонтерство, освіта дорослих).

Громадянське суспільство повинно стати драйвером «інвесторської привабливості» – сприяти укріпленню прав власності та конкуренції (боротьба з «сірим імпортом», зняття бар'єрів для малого бізнесу). Також доцільно нарощувати співпрацю з європейськими громадськими організаціями та платформами (для обміну досвідом реформ) і сприяти налагодженню міжнародних грантових програм, що залучають фінансування інфраструктурних проектів на місцях. Наприклад, ініціативи зі «зеленого» відновлення, енергоефективності громадських будівель чи створення індустріальних парків можна реалізовувати спільно з донорськими організаціями та бізнесом.

Таким чином, глибока трансформація української економіки потребує синергетичних дій влади, підприємств і суспільства. За умови швидкої реалізації євроінтеграційних реформ та мобілізації інвестицій Україна має всі шанси прискорити економічне зростання (за сценарієм повної інтеграції – до 7 % річних) і досягти по-справжньому європейських стандартів у середньо- та довгостроковій перспективі. Цей шлях закладає основу для економіки, яка після 2030 року стане повноцінною складовою єдиного європейського ринку – з високим рівнем життя, конкурентоспроможними секторами та сталим розвитком.

Отже, сучасна євроінтеграційна трансформація України відбувається в умовах безпрецедентних викликів — від повномасштабної війни до затяжних інституційних проблем, що накопичувалися роками. Водночас цей процес набув у 2022–2025 роках нової якості: Україна не лише отримала статус кандидата на вступ до ЄС, а й фактично стала частиною європейського політичного простору. Відкриття переговорів про членство в червні 2024 року стало історичною віхою, яка засвідчила незворотність курсу на європейську інтеграцію.

Серед основних бар'єрів на цьому шляху можна виокремити: глибоко вкорінені інституційні проблеми (корупція, слабкість судової системи, непрозорість регулювання), зростаючі безпекові ризики (енергетичні, військові та кіберзагрози), економічні викривлення (монополізм, обмежений доступ до фінансування, слабкий розвиток малого бізнесу).

Водночас варто підкреслити, що євроінтеграція — це не лише зовнішньополітичний вектор, а й внутрішній процес системної трансформації, який охоплює всі сфери: від адміністративного управління до енергетичного ринку, від правосуддя до підприємницького середовища. Реформи, які здійснюються у відповідь на вимоги ЄС, спрямовані на глибоке оновлення країни.

У коротко- та середньостроковій перспективі (2025–2030) ключовим завданням України є: забезпечення стійкої імплементації *acquis communautaire* — нормативної бази ЄС; формування ефективного врядування, незалежного судочинства та антикорупційних механізмів; інтеграція в європейські секторальні ринки (енергетичний, цифровий, транспортний); підвищення економічної конкурентоспроможності шляхом дерегуляції, підтримки МСП та прозорої конкуренції.

У довгостроковій перспективі (після 2030 року) євроінтеграція України має перетворитися на нову парадигму національного розвитку — з повноцінною участю у функціонуванні європейських інституцій, спільних політик ЄС та формуванні нової моделі економіки, орієнтованої на інновації, сталість та соціальну згуртованість. Відтак, попри всі виклики, євроінтеграція є не лише реалістичною ціллю для України, а й найбільш ефективною стратегією довгострокового відновлення, модернізації та гарантування безпеки, яка здатна зміцнити державу як частину об'єднаної демократичної Європи.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було здійснено комплексне дослідження сутності, динаміки, чинників та наслідків трансформації економіки України в контексті її євроінтеграційного курсу. На підставі опрацювання теоретико-аналітичних матеріалів можна зробити такі узагальнені висновки:

Трансформація національної економіки України є багатовекторним і безперервним процесом, який охоплює структурні, інституційні, технологічні та нормативні зміни, що відбуваються під впливом як внутрішніх потреб модернізації, так і зовнішніх інтеграційних імперативів. У роботі доведено, що трансформаційні процеси носять системний характер і мають визначальні риси адаптації до глобального ринку, цифрової економіки та принципів сталого розвитку.

Європейська інтеграція виступає основним каталізатором трансформацій в українській економіці. Реалізація положень Угоди про асоціацію з ЄС сприяє імплементації європейських стандартів у сферах торгівлі, енергетики, конкурентної політики, цифровізації та державного управління. Відбувається поступова адаптація до *acquis communautaire*, що охоплює понад 350 актів права ЄС і створює якісне підґрунтя для модернізації української економічної моделі.

У кваліфікаційній роботі виявлено ключові фактори трансформації, серед яких: вплив повномасштабної війни та переорієнтація економіки на потреби безпеки й відновлення; цифровізація економічних процесів і управління; енергетичний перехід на основі відновлюваних джерел енергії та інтеграції в ENTSO-E; зростання ролі людського капіталу, освіти та інновацій; активізація міжнародної технічної та фінансової допомоги; а також інституційне оновлення через реформу публічного управління.

Проведений аналіз інституційних і правових основ євроінтеграції України засвідчив наявність складної, але функціональної системи координації між

органами державної влади, що дозволяє забезпечити імплементацію реформ відповідно до європейських вимог. Водночас виявлено проблеми, пов'язані з перевантаженням законодавчої системи, обмеженими адміністративними ресурсами та кадровими дефіцитами.

Кейсовий аналіз трансформацій у галузях аграрного сектору, енергетики та цифрової економіки показав неоднорідність динаміки змін та необхідність цільової державної політики для підтримки секторальної модернізації.

Структура зовнішньої торгівлі України демонструє чітке переорієнтування на ринок ЄС, що свідчить про зміну експортної моделі та посилення ролі європейського простору як стратегічного партнера. Однак зберігаються виклики, пов'язані з низькою глибиною переробки продукції, високими витратами на сертифікацію, логістикою та впровадженням екологічних стандартів.

В межах кваліфікаційної роботи сформульовано рекомендації щодо стратегічних напрямів подальшої трансформації, які включають: розвиток «зеленої» економіки, розширення цифрових послуг, зміцнення інституційної спроможності, покращення доступу до фінансування для МСП, стимулювання реіндустріалізації та інноваційної активності, а також забезпечення макрофінансової стабільності та збереження людського потенціалу. Загалом, трансформація економіки України в умовах євроінтеграції є не лише вимушеною відповіддю на виклики війни, а й стратегічним процесом переосмислення ролі держави в економіці, її функцій, інструментів регулювання та взаємодії з громадянами та бізнесом, яка відкриває перспективи для побудови інклюзивної, диджиталізованої, конкурентоспроможної економіки нового типу, інтегрованої у європейський економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашафф М. Інтеграція ринків і економічні ефекти. – Paris: OECD Working Paper, 2018.
2. Гражевська Н.І. Теоретичні засади трансформації національних економічних систем. – К.: НАУ, 2020.
3. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Європейська комісія. Щорічний звіт про імплементацію Угоди про асоціацію (2023).
5. Євстігнєєва Л.П. Трансформаційні процеси в перехідній економіці. – Дніпро: НГУ, 2020.
6. Єрохін С.А. Трансформація економіки: теоретико-прикладний аспект. – К.: КНЕУ, 2020.
7. Заволока Ю.М. Економічні трансформації та виклики сталого розвитку. – Х.: ХНЕУ, 2022.
8. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI.
9. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII.
10. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI.
11. Кабінет Міністрів України. План заходів з імплементації Угоди про асоціацію. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/plani-zahodiv>
12. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
13. Корнух О.В., Турило А.М. Економічна безпека та трансформаційні

зміни. – К.: Наука і практика, 2022.

14. Макашева Н.О. Інституціональна економіка: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2021.

15. Маркович І.Б. Системний підхід до аналізу трансформаційних процесів. – К.: ППІЕНД, 2021.

16. Мінекономіки України. Огляд економіки України в умовах війни. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8520d965-40e6-410f-9216-c5e34ffc4022&title=EkonomichnaPolitikaUkraini-VidnovlenniaPidChasViini>

17. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>

18. Осипова М. Механізми економічної адаптації до умов інтеграції. – Львів: ЛНУ, 2019.

19. Петришина Н.В. Сутність і структура економічної трансформації. – Львів: ЛНУ, 2019.

20. Поченчук Г.М. Економічні трансформації: еволюція теорій. – Харків: ХНЕУ, 2018.

21. Рошке Б. Політична економія інтеграції. – Berlin: Springer Verlag, 2015.

22. Світовий банк. Rapid Damage and Needs Assessment Ukraine (2023). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf>

23. Стратегія економічного розвитку України в умовах війни: аналітична записка НІСД. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf

24. Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014). URL: <https://eu-ua.org>

25. Український центр європейської політики. Щорічний моніторинг

Угоди про асоціацію.

26. Шевченків В.С. Соціально-економічні трансформації: сучасний дискурс. – Одеса: ОНЕУ, 2021.

27. Basagni B. Forms of Economic Integration. *Journal of International Economics*, 2012.

28. Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society*. – New York: Basic Books, 1973.

29. Diia. Цифрова трансформація України. URL: <https://diia.gov.ua/>

30. European Bank for Reconstruction and Development. *Ukraine Country Strategy 2023–2028*.

31. European Commission (2022). *Ukraine: EU Support Measures and Progress Report*. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2022/en/>

32. European Integration Portal of Ukraine. URL: <https://eu-ua.org/>

33. EUvsDisinfo. *Disinformation Trends in EU-Ukraine Relations (2023)*.

34. GIZ Ukraine. *Economic Recovery and Governance Program Reports (2023)*. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/302.html>

35. IMF Extended Fund Facility Program for Ukraine 2023–2027. URL: https://mof.gov.ua/en/news/the_imf_board_completed_the_seventh_review_of_the_eff_arrangement-5078

36. OECD (2025). *Economic Survey: Ukraine*. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_0bb82ef9/940cee85-en.pdf

37. Razumkov Centre. *Євроінтеграція: досягнення, виклики, перспективи* (2025). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/videokomentari/yevrointegratsiia-ukrainy-perspektyvy-ta-vyklyky>

38. Toffler A. *The Third Wave*. – New York: Bantam Books, 1980. URL:

<https://ia903409.us.archive.org/14/items/AlvinTofflerTheThirdWavePdfTKRG/Alvin%20Toffler%20-%20The%20Third%20Wave%20-%20pdf%20%5BTKRG%5D.pdf>

39. UNDP Ukraine. Recovery and Resilience Report. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/undp-recovery-framework-ukraine>

40. USAID. Ukraine Competitiveness Report 2023. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/147/EN_Ukraines_Global_Perception_Report_2023.pdf